

Op naar het museum!

Een onderzoek naar waardevol museumbezoek in het voortgezet onderwijs

Praktijkgericht onderzoek | juni 2013 | Begeleider: Joes Segal
Sara Backer | Chris Hietland | Marieke Martens | Mark Schep

Inhoudsopgave

Inleiding **pp. 3 - 10**

Praktijkrelevantie	p. 3
Inbedding in theoretisch kader	p. 4
Onderzoeksvraag	p. 8
Hypothese	p. 8
Variabelen	p. 9
Context	p. 10

Methode **pp. 11 - 12**

Respondenten	p. 11
Instrumenten	p. 12
Onderzoeksmethoden	p. 12

Resultaten **pp. 13 - 22**

Deelvraag 1	p. 13
Deelvraag 2	p. 18
Deelvraag 3	p. 19
Deelvraag 4	p. 19

Discussie/Conclusie **pp. 23 - 24**

Literatuurlijst **pp. 25 - 26**

Bijlagen **pp. 27 - 66**

Bijlage 1: De checklist versie 1	p. 27
Bijlage 2: Illustratiemateriaal excursies	p. 29
Bijlage 3: Vragenlijst	p. 30
Bijlage 4: Uitgewerkte interviews	p. 31
Bijlage 5: Overzicht categorieën	p. 56
Bijlage 6: Data-Analyse	p. 57
Bijlage 7: De checklist versie 2	p. 63

Inleiding

Praktijkrelevantie

Wie herinnert zich uit zijn middelbare schooltijd niet een bezoek aan een museum of erfgoedinstelling? Een excursie vormt voor leerlingen vaak een welkome afwisseling op het reguliere lesprogramma. Een museumbezoek kan echter meer zijn dan een leuk uitstapje. Uit onderzoek blijkt dat het juist van belang is om een museumbezoek zorgvuldig in te bedden in het reguliere curriculum (Van Boxtel, 2010; Van Boxtel, De Bruijn, Grever, Klein & Savenije, 2010). Indien een bezoek aan een museum op een goede didactische wijze wordt ingebed in het programma wordt de meerwaarde van een excursie groter (zie voor de meerwaarde van museumbezoek in schoolverband het theoretische kader).

De docenten kunst(geschiedenis)/CKV en geschiedenis op onze stagescholen geven aan dat zij niet twijfelen aan de relevantie van een museumbezoek met een schoolklas. De kunstdocenten noemen museumbezoeken zelfs onmisbaar voor hun vak. De geschiedenisdocenten benadrukken het nut van de afwisseling met het vaak talige geschiedenisonderwijs. De museumbezoeken zijn echter niet opgenomen in het curriculum van de verschillende leerjaren. Dit geldt zeker niet alleen voor onze stagescholen, zo blijkt uit onderzoek (De Vreede, 2009). Museumbezoeken lijken vaak het gevolg van ad hoc initiatieven van docenten. Een goede voorbereiding en verwerking van een excursie schiet er soms bij in.

Ook al onderschrijven de docenten op onze stagescholen de relevantie van een museumbezoek, zij wijzen er tevens op dat de schoolleiding het belang van dergelijke excursies niet of niet genoeg onderkent. Er zijn verschillende bezwaren die door leidinggevenden worden ingebracht; lesuitval en financiering worden het meest genoemd. Daarnaast noemen de docenten die wij spraken gebrek aan tijd en deskundigheid bij leraren als een probleem bij de organisatie van excursies. In meer algemene zin ontbreekt het op veel scholen aan een visie op cultuureducatie (De Vreede, 2009).

Een praktische checklist met aandachtspunten voor een waardevol museumbezoek kan docenten helpen bij het plannen, organiseren en vormgeven van een excursie met een schoolklas. Het maakt in één oogopslag inzichtelijk wat de voorwaarden voor een waardevol museumbezoek zijn. De docenten op onze stagescholen zien het nut van een dergelijke checklist in. Met name voor beginnende docenten zal de checklist een bruikbaar hulpmiddel zijn, zo voorspellen zij. Indien de meerwaarde van een museumbezoek met behulp van een checklist kan worden vergroot, is het

bovendien denkbaar dat het eenvoudiger wordt de schoolleiding van het nut van een dergelijke excursie te overtuigen.

Deze checklist voor docenten geschiedenis en kunst(geschiedenis)/CKV maken we op basis van een uit de literatuur gedestilleerd overzicht. We richten ons vooral op de voorwaarden waaraan een museumbezoek moet voldoen wil het vanuit vakdidactisch en pedagogisch oogpunt een toegevoegde waarde hebben. Het zijn aandachtspunten waar een docent die een excursie wil organiseren in ieder geval bij stil moet zou moeten staan.

Inbedding in theoretisch kader

De docenten van onze stagescholen vinden een museumbezoek in het kader van hun vak waardevol. Wat maakt dat een bezoek aan een museum met een klas meerwaarde heeft ten opzichte van de lessen op school? Welke doelen zouden docenten kunnen stellen bij het plannen van een excursie? De literatuur over museumbezoek in schoolverband beschrijft deze potentiële meerwaarde. Dergelijk onderzoek is veelal gedaan vanuit het perspectief van een bepaald vak. Hierdoor zijn de genoemde mogelijke doelstellingen voor museumbezoek veelal vakspecifiek. Als gevolg daarvan zal hier een onderscheid worden gemaakt tussen de algemene meerwaarde van het museumbezoek met een klas en vakspecifieke doelen (enerzijds kunst(geschiedenis)/CKV, anderzijds geschiedenis).

Algemeen

In de literatuur over museumbezoek in het kader van het voortgezet onderwijs komen een aantal punten regelmatig terug: Een belangrijke meerwaarde van excursies is gelegen in de motiverende werking die er voor leerlingen van uit kan gaan. De directe zintuiglijke confrontatie met cultureel en historisch erfgoed in musea roept vaak verwondering op en bevordert zo de motivatie om te leren. (Klein, Grever & Van Boxtel, 2011; Van Boxtel, De Bruijn, Grever, Klein & Savenije, 2010; Tibbe, 1985, Wilschut et al, 2008). Uit een Hongaarse case-study in het voortgezet onderwijs bleek al dat het werken met fysieke objecten zoals souvenirs, strips en kranten de interesse van leerlingen vergrootte. Als leerlingen emotioneel betrokken zijn bij een onderwerp zijn ze eerder geneigd om aandacht te besteden aan een vak, te leren en dingen te onthouden. (Woolfolk, Hughes & Walkup, 2008).

Excursies lenen zich voor het creëren van situaties waarbij leerlingen 'onderzoekend leren', een term van de Amerikaanse wetenschapper Dewey. In een museum krijgen leerlingen een opdracht, ze worden met een bepaalde vraag of een bepaald probleem geconfronteerd. Om dit probleem op te lossen moet een leerling zich op een onderzoekende manier uitzetten met de tentoongestelde

objecten. Leerlingen leren op deze wijze een onderzoekende, nieuwsgierige houding. Ze leren zo hoe ze tot een bepaalde interpretatie van een kunstwerk of tentoongesteld object kunnen komen (Van Moer, 2011 & Ansbacher, 1998). Op deze wijze leren leerlingen kritisch te kijken en vragen te stellen (Tibbe, 1985).

In algemene zin geldt ten slotte dat indien leerlingen gedurende hun middelbare schooltijd musea hebben bezocht de kans groter is dat zij dit na hun middelbare schooltijd uit eigen beweging blijven doen. Dit zou een docent als een doelstelling voor zijn vak kunnen beschouwen. Zoals taalvakken leerlingen kennis laten maken met literatuur, zouden de vakken geschiedenis en kunst(geschiedenis) leerlingen de weg moeten wijzen naar musea (Wilschut et al, 2008).

Een heel ander, maar potentieel waardevol effect van een excursie is de positieve invloed die het kan hebben op het groepsklimaat van een klas. De intensieve omgang gedurende de excursie tussen leerlingen kan echter zowel positief als negatief uitpakken. Ook de verhouding tussen docent en leerlingen kan veranderen, aangezien de context van de school en klaslokaal wordt verlaten en patronen hierdoor worden doorbroken. Het kan voor een docent een gelegenheid zijn de band met een klas te versterken.

Kunst(geschiedenis)/CKV

Naast deze algemene mogelijke doelen voor een museumbezoek kan een vakdocent vanzelfsprekend ook meer vakspecifieke doelen formuleren. Lieske Tibbe geeft in haar artikel 'Echt is anders: excursies' meerdere redenen voor een bezoek aan een museum in het kader van kunst(geschiedenis) (Tibbe, 1985): Een bezoek aan een museum kan het onderscheid tussen origineel en reproductie voor leerlingen helder maken. De excursie kan zo een corrigerende werking hebben ten opzichte van de lessen op school en een verfrissende kijk op (kunst)voorwerpen bieden. In het vak kunstgeschiedenis wordt de laatste decennia vooral gewerkt met reproducties, afbeeldingen van kunstwerken. Dit kan afstompend werken. De reproductie vervormt het origineel. Voorwerpen worden duidelijker weergegeven dan ze in werkelijkheid zijn, beschadigingen worden weggepoetst, de afmetingen komen niet met het origineel overeen, voorwerpen worden vanuit een ongewoon standpunt gefotografeerd, details worden uitvergroot. Bovendien worden de voorwerpen los getoond van de plaats waar ze zich bevinden (een altaarstuk bijvoorbeeld, wordt niet getoond in de kerk waarin het zich bevindt). Een gevolg hiervan is dat kunstvoorwerpen als geïsoleerde verschijnselen gezien worden zonder duidelijke functie, alleen als drager van visuele eigenschappen. Het accent komt hierdoor te liggen op de vaste (visuele) bestanddelen van (kunst)voorwerpen als vorm, kleur, compositie. Het veranderlijke historische aspect komt buitenspel te staan. Het bezoeken van musea, het bekijken van echte voorwerpen of monumenten kan ertoe bijdragen dat leerlingen

zich ervan bewust worden dat niet alles in de kunst zo 'mooi en glad' is als in de boekjes en dat kijken naar kunst niet altijd een gemakkelijk en passief gebeuren is.

Een excursie kan inzicht bieden in de dagelijkse omgeving als bron van kennis. Het kan de blik van leerlingen scherpener voor het ontdekken van esthetische en historische elementen in onze omgeving. Een excursie kan ook laten zien hoe objecten uit het verleden invloed hebben gehad op latere vormgeving. Voorbeelden daarvan zijn te vinden in reclame, in mode, in architectuur, etc. Het is daarom goed deze elementen van onze kunst- en geschiedeniswaarneming te analyseren en na te gaan waar ze vandaan komen. De leerling wordt zich zo bewust van de esthetische werking die bepaalde materiële elementen uit onze omgeving op ons uitoefenen, de herkomst van de eigen manier van kijken en van de eigen esthetische waardering en de verschillende manieren waarop eerdere generaties tegen dergelijke objecten aankeken en ze gebruikten.

Een excursie kan bijdragen tot 'het aan den lijve ervaren' van kunst en haar geschiedenis. De leerling beseft dat hij zelf onderdeel is van historische processen. Dit kan het beste bereikt worden door het originele kunstwerk te bekijken. Hierdoor zal het beter in het geheugen blijven hangen. De leerling kan bij een bezoek aan een museum zelf actief handelen: eromheen lopen, aanraken, opmeten, tekenen, fotograferen, etc., en het zo intensief eigen maken. Door excursies kunnen leerlingen (kunst)voorwerpen in hun historische context zien. Vaak functioneert een kunstwerk nog zoals het bedoeld is. Door het observeren van een voorwerp in zijn eigen omgeving kan vrij snel antwoord een antwoord worden gevonden op vragen als: wie gebruikt(e) het voorwerp, waarvoor wordt (werd) het kunstwerk gebruikt, door hoeveel mensen en wanneer? Wanneer een bezoek gebracht kan worden aan een atelier krijgen de leerlingen bovendien inzicht in de materiële ontstaansprocessen van een kunstwerk. De excursie kan leerlingen een mogelijkheid bieden, zich te oefenen in het omgaan met (kunst)voorwerpen als historische bron.

Geschiedenis

Het onderzoek naar museumbezoek in het kader van het geschiedenisonderwijs heeft de laatste jaren een belangrijke impuls gekregen door een onderzoeksprogramma onder leiding van Carla van Boxtel en Maria Grever over erfgoededucatie en geschiedenisonderwijs dat in augustus 2009 van start ging aan de Erasmus Universiteit. Het daaruit voortkomende onderzoek heeft tot belangrijke inzichten geleid voor docenten geschiedenis die een museum of andersoortige erfgoedinstelling met een klas willen bezoeken.

Leerlingen kunnen door erfgoedexcursies een rijker beeld en beter begrip krijgen van historische verschijnselen en periodes. Met name de combinatie van enerzijds een cognitieve component (denken, beredeneren) en anderzijds zintuiglijke ervaringen (ruiken, zien, voelen, proeven) en affectieve ervaringen (emoties, gevoelens) kan dit bewerkstelligen (Van Boxtel, 2010). Ook Klein onderstreept dit argument door te stellen dat erfgoedobjecten vaak ter illustratie kunnen dienen van grotere historische ontwikkelingen (Klein, 2011).

Erfgoedexcursies kunnen voor leerlingen bij uitstek helpen de afstand tussen heden en verleden te verkleinen. Op excursies komen leerlingen in aanraking met erfgoedobjecten, die vaak getuigen van persoonlijke verhalen van mensen. Persoonlijke verhalen maken het verleden voor leerlingen invoelbaar, het verleden komt voor leerlingen dichterbij. Erfgoedexcursies kunnen zo de betrokkenheid van leerlingen bij een historisch onderwerp vergroten (Klein, 2011; Van Boxtel, De Bruijn, Grever, Klein & Savenije, 2010; Wilschut, Van Straaten & Van Riessen, 2008).

Museumbezoek biedt bovendien mogelijkheden om leerlingen te laten oefenen met het interpreteren van oorspronkelijke bronnen in de vorm van materiële historische overblijfselen (Wilschut et al, 2008).

Het bezoek aan een museum of erfgoedinstelling kan bijdragen aan de ontwikkeling van historisch denken en redeneren, belangrijke doelstellingen van het geschiedenisonderwijs. Excursies vormen namelijk vaak een goede gelegenheid om de kritische reflectie op erfgoed te stimuleren. Er kunnen daartoe vragen worden gesteld als: waarom is dit bewaard gebleven, door en voor wie is dit bewaard, op welke wijze is dit gepresenteerd? Uit onderzoek blijkt dat geschiedenisdocenten een excursie als waardevol beschouwen indien het voldoet aan zowel het vergroten van de betrokkenheid van de leerlingen bij het onderwerp als het kritische reflecteren op het erfgoed zelf (Klein, 2011). In lijn hiermee benadrukt Van Boxtel dat er bij een excursie idealiter een balans moet bestaan tussen enerzijds zintuiglijke en affectieve componenten en anderzijds cognitieve componenten. Het gevoelsmatige contact met het verleden tijdens excursies stimuleert een actieve verwerking en het doordenken van de betekenis voor het heden. (Van Boxtel, 2011, Klein, Grever & Van Boxtel, 2011).

Excursies kunnen bijdragen aan een verantwoorde omgang met de medemens. Dit geldt bijvoorbeeld voor excursies naar musea of plaatsen die getuigen van misdaden tegen bepaalde groepen mensen in het verleden, zoals voormalige concentratiekampen of erfgoed dat gerelateerd is aan slavernij. Naast een feitelijke en een gevoelsmatige component kan een excursie dus ook een aanzet geven tot een morele betrokkenheid. (Van Boxtel, 2011; Van Boxtel, De Bruijn, Grever, Klein & Savenije, 2010).

Onderzoeksvraag

Hierboven is de potentiële meerwaarde van museumbezoek in schoolverband zoals uit onderzoek blijkt beschreven. Maar aan welke voorwaarden moet een excursie nu voldoen om die meerwaarde daadwerkelijk te laten ontstaan? Een gevalideerde checklist met belangrijke aandachtspunten kan een praktisch hulpmiddel zijn voor docenten geschiedenis en kunstgeschiedenis/CKV in het voortgezet onderwijs bij het plannen en vormgeven van een museumbezoek.

De centrale onderzoeksvraag van dit ontwerponderzoek luidt:

Aan welke voorwaarden moet een museumbezoek in het kader van de vakken geschiedenis en kunstgeschiedenis in de bovenbouw van havo en vwo voldoen om een meerwaarde te hebben in de ogen van de betreffende vakdocenten en zoals is beschreven in de literatuur?

De deelvragen die voortkomen uit de onderzoeksvraag zijn:

Deelvraag 1:

Welke voorwaarden voor een waardevol museumbezoek voor de vakken geschiedenis en kunstgeschiedenis in de bovenbouw van havo en vwo zijn vanuit het oogpunt van vakdidactiek en pedagogiek te destilleren uit de literatuur?

Deelvraag 2:

Hoe kan het uit de literatuur gedestilleerde overzicht van voorwaarden voor een waardevol museumbezoek worden omgezet in een praktische checklist voor docenten geschiedenis en kunstgeschiedenis in het voortgezet onderwijs?

Deelvraag 3:

Wat zijn de op- en aanmerkingen van docenten geschiedenis en kunstgeschiedenis in de bovenbouw van havo en vwo op de checklist 'voorwaarden voor een waardevol museumbezoek'?

Deelvraag 4:

Welke op- en aanmerkingen van de docenten geschiedenis en kunstgeschiedenis kunnen worden gebruikt voor een aanpassing van de checklist 'voorwaarden voor een waardevol museumbezoek'?

Hypothese

Wij veronderstellen dat een checklist met aandachtspunten voor de planning en vormgeving van een museumbezoek een hulpmiddel kan zijn voor docenten bij het organiseren van een waardevol museumbezoek. Wij verwachten dat indien docenten en scholen inzicht hebben in de manier waarop

een museumbezoek tot een waardevolle leerervaring kan worden gemaakt zij dit makkelijker zullen inbedden in het programma van de vakken geschiedenis en kunstgeschiedenis. Daarnaast verwachten wij dat de praktische uitvoerbaarheid van een museumbezoek wordt vergroot als docenten op de hoogte zijn van de belangrijkste voorwaarden voor een waardevol museumbezoek. Wij verwachten dat dit zeker geldt voor jonge, onervaren docenten, maar ook ervaren docenten kunnen er baat bij hebben hun werkwijze nog eens te controleren met de checklist. Ons beeld (gevormd door praktijk en onderzoek) is namelijk dat docenten niet altijd rekening houden met alle zaken die nodig zijn om een museumbezoek een meerwaarde te laten hebben. Wellicht stimuleert ons onderzoek scholen bovendien om museumbezoek op te nemen in de jaarplanning.

Variabelen

In ons ontwerponderzoek maken wij gebruik van twee variabelen: het museumbezoek en de checklist.

Het museumbezoek definiëren wij als een door een school georganiseerde activiteit die in een museum of andersoortige erfgoedinstelling plaats vindt. In ons onderzoek gaat het daarbij om museumbezoek in het kader van de vakken (kunst)geschiedenis/CKV en geschiedenis. Wij hebben hierbij voor ogen dat het museumbezoek plaats vindt onder begeleiding van de desbetreffende vakdocenten.

De checklist die wij aan de hand van de resultaten uit ons onderzoek willen opstellen zal een gestructureerd overzicht zijn van een aantal aandachtspunten voor het plannen en vormgeven van een museumbezoek in middelbare schoolverband. Docenten krijgen zo een praktische checklist, waarmee ze eenvoudig kunnen zien waarop ze vanuit vakdidactisch en pedagogisch oogpunt moeten letten bij het organiseren van een waardevol museumbezoek.

Context

Het Koningin Wilhelmina College (KWC) te Culemborg is een school met een christelijke identiteit; elke leerling is echter welkom, ongeacht de religieuze overtuiging. Op het KWC zijn er in elk leerjaar één of meerdere museumbezoeken. Naast de museumbezoeken zijn er diversie andere excursies, zoals uitwisselingen, studiereisjes en sportdagen.

Het Corderius College te Amersfoort is een school met een christelijke identiteit; elke leerling is welkom. Op het Corderius College is een cultuurcoördinator aangesteld die schoolbreed culturele excursies en museumbezoeken organiseert. Deze zijn vaak verbonden aan de kunstvakken maar daar

waar mogelijk wordt vakoverstijgend gewerkt. Ook worden er op deze school stedenreizen, sportdagen en uitwisselingen georganiseerd.

Ook het Niftarlake College te Maarssen is een christelijke scholengemeenschap voor Mavo, Havo en VWO. Voor vrijwel alle leerjaren worden excursies georganiseerd, onder andere naar musea (soms in het verband van een stedentrip). Naast musea worden excursies georganiseerd naar o.a. het Nationaal Monument Kamp Vught, een rechtbank en het Binnenhof in Den Haag.

Het Veurs Lyceum in Leidschendam is een kleinschalige school voor atheneum en gymnasium, havo en mavo. Leerlingen doen in alle klassen mee aan tal van buitenschoolse activiteiten en projecten.

Methode

Respondenten

De basis van het selectieproces is grotendeels bepaald door de stagescholen waar ieder van ons zijn masterstage tot uitvoering bracht. Daarnaast hebben wij ervoor gekozen om een zo divers mogelijke groep deelnemers te kiezen met zowel ervaren als beginnende docenten. Een ander belangrijk aspect voor de keuze van de geselecteerde deelnemers was kennis en ervaring met het lesgeven in de bovenbouw van havo en vwo. Daarentegen hebben wij geen onderscheid gemaakt tussen docenten met of zonder ervaring op het gebied van het organiseren van excursies. De reden hiervoor is dat zowel onervaren als ervaren docenten relevante op- en aanmerkingen kunnen hebben op de door ons opgestelde checklist. Bovendien boden deze verschillen tussen onze deelnemers ons de mogelijkheid om inzicht te krijgen in uiteenlopende visies met betrekking tot de bruikbaarheid van onze checklist.

Het aantal deelnemers dat deel heeft genomen aan ons onderzoek betreft vier geschiedenisdocenten en drie kunstgeschiedenisdocenten. Deze deelnemers zijn werkzaam op verschillende scholen uit diverse steden in Nederland:

Niftarlake College, Maarssen;

Corderius College, Amersfoort;

Veurs Lyceum, Leidschendam;

Koningin Wilhelmina College, Culemborg.

De kunstgeschiedenis docenten die deelgenomen hebben aan ons onderzoek zijn tussen de 25-55 jaar oud. Het gaat om twee vrouwen en één man. De docenten geven alle drie culturele kunstzinnige vorming. Twee van de drie verzorgen ook de vakken kunst algemeen, kunstgeschiedenis en beeldende vorming. Tevens hebben twee van de drie deelnemers ruime ervaring in het onderwijs en met het organiseren van excursies en museumbezoeken. Deze twee deelnemers zijn ook cultuurcoördinatoren op hun school. De derde deelnemster is een beginnend docent en heeft nog slechts geringe ervaring met het organiseren van excursies.

De docenten geschiedenis zijn tussen de 35 en 65 jaar oud. De helft heeft ruime ervaring in het onderwijs en in het organiseren en begeleiden van excursies. Twee docenten geven alleen les in de bovenbouw en de andere twee zowel in de bovenbouw als de onderbouw.

Instrumenten

De interviews zijn afgenomen aan de hand van een standaard vragenlijst. Deze vragenlijst is gemaakt op basis van de door ons opgestelde checklist (zie bijlage 3). De checklist heeft als uitgangspunt gediend voor de interviews met de respondenten (zie bijlage 1).

De standaard vragenlijst bestaat uit zestien vragen, de volgorde van deze vragen is afgeleid van de indeling die wij gehanteerd hebben voor de checklist. De eerste vraag betreft een algemene vraag over de algehele indruk van de checklist. De daaropvolgende vragen 2 t/m 12 zijn gewijd aan de driedeling van de checklist: de voorbereiding, de invulling van het bezoek en de afsluiting. Deze vragen gaan inhoudelijk in op de verschillende onderdelen en of er punten overbodig zijn of ontbreken. De vragen 13 t/m 16 hebben betrekking op de bruikbaarheid van de checklist voor docenten. Ook algemene opmerkingen over de checklist of andere dingen die niet aan bod gekomen zijn, kunnen hier nog worden besproken. Deze indeling van de vragen heeft er toe geleid dat wij bij de verwerking van de interviews op een gestructureerde wijze relevante uitspraken hebben kunnen selecteren en sorteren.

Onderzoeksmethoden

Het onderzoek is op te delen in vijf verschillende fases. De eerste fase betreft een literatuuronderzoek waarbij een selectie is gemaakt van relevante literatuur met betrekking tot de voorwaarden voor een waardevol museumbezoek. De uitkomsten van het literatuuronderzoek hebben als basis gediend voor het opstellen en ontwerpen van de checklist, wat in fase twee plaatsvond. Tijdens deze ontwerpfase is op basis van de literatuur een driedeling voor de checklist gehanteerd: de voorbereiding, de invulling van het bezoek en de afsluiting (zie bijlage 1). In de daaropvolgende fase vond de validatie plaats, de door ons ontworpen checklist hebben wij met behulp van een standaardvragenlijst voorgelegd aan een zevental docenten (zie bijlage 3). De docenten hebben de checklist van inhoudelijke, praktische en uiterlijke op- en aanmerkingen voorzien.

In de vierde fase hebben wij alle opgenomen interviews volledig uitgewerkt en de resultaten gecategoriseerd (zie bijlages 4 en 5). Deze verschillende categorieën zijn voorzien van geselecteerde uitspraken van de respondenten (zie bijlage 6). Aan de hand van de gecategoriseerde resultaten van onze interviews hebben wij in de laatste fase van ons onderzoek alle geselecteerde relevante op- en aanmerkingen van onze respondenten verwerkt in onze checklist. Dit heeft geleid tot een tweede versie van de checklist (zie bijlage 7), waar naast inhoudelijke veranderingen ook op het gebied van de vormgeving de nodige aanpassingen zijn gedaan.

Resultaten

In dit hoofdstuk komen de resultaten aan bod. De deelvragen uit het onderzoeksplan worden hier beantwoord. De deelvragen vormen dan ook de kopjes waarin dit hoofdstuk is onderverdeeld.

Deelvraag 1:

Welke voorwaarden voor een waardevol museumbezoek voor de vakken geschiedenis en kunstgeschiedenis in de bovenbouw van havo en vwo zijn vanuit het oogpunt van vakdidactiek en pedagogiek te destilleren uit de literatuur?

In de literatuur worden diverse voorwaarden genoemd die nodig zijn om een museumbezoek succesvol te maken. Deze voorwaarden zijn onder te verdelen in verschillende stadia, de voorbereiding, invulling van het bezoek, de afsluiting. Om het overzicht te behouden zullen wij voor het beantwoorden van de deelvraag deze verschillende stadia hanteren.

De voorbereiding

Een belangrijke voorwaarde die in verschillende artikelen genoemd wordt, ter voorbereiding van een museumbezoek, is de inbedding van een museumbezoek in het reguliere curriculum. Door een excursie te plannen als onderdeel van een lessenserie en het jaarprogramma wordt voorkomen dat de opgedane ervaringen en kennis tijdens de excursie op zichzelf staan. Zowel inhoudelijke voorbereiding voorafgaand aan de excursie als verwerking van de ervaringen naderhand dragen bij aan het bekijken van de opgedane ervaring en kennis.

Daarnaast zijn er voorafgaand aan een museumbezoek een aantal praktische voorwaarden te onderscheiden. Lieske Tibbe schrijft in het artikel: *'Echt is anders: excursies'* (1985) dat er minder stress op locatie is als de reis goed wordt voorbereid. Zij haalt Hey (Die historische Exkursion, 1978) aan om de noodzakelijke voorbereidingen te formuleren. Hey noemt de volgende zaken: het vaststellen van plaats en functie binnen het onderwijsprogramma, het vastleggen van de data, het claimen van tijd, het verkrijgen van toestemming, de inschrijvingsprocedure, het vaststellen van een leerdoel, het vaststellen van een thema, het reisdoel bepalen en het ontwerpen van aansluitend onderwijs op school. Daarnaast geeft hij aan dat het eventueel nodig is een voorexkursie te organiseren om de locatie te verkennen en om de leerlingen inhoudelijke goed voor te bereiden. (L. Tibbe, *'Echt is anders: excursies'* (1985), pp. 97 – 106) Een ander aspect dat van belang is voor een goede voorbereiding is een keus maken uit het grote aanbod. Met het oog op het leereffect heeft

een keuze uit het aanbod meer zin. Het is volgens Tibbe wenselijk het reisdoel goed en duidelijk te formuleren. Globaal zijn er volgens haar drie reisdoelen te onderscheiden: een museum, een monument in de open lucht en een stad of streek die een culturele eenheid vormen. Vaak zijn de financiën een probleem, zo zal een reisdoel van een excursie nogal eens ondergeschikt zijn aan de afstand en transportmiddelen in plaats van andersom.

Ook in een artikel over geschiedenisonderwijs en erfgoededucatie in Nederland benadrukken de auteurs dat een voorwaarde voor het creëren van een waardevol museumbezoek afstemming met de erfgoedinstelling vooraf is. Het is met name van belang om onderling duidelijkheid te verschaffen over het doel van het programma (Klein, Grever, en Van Boxtel, 2011). Passen de doelen van de educatieafdeling wel bij de doelen die door de docent zijn geformuleerd? Dit punt is met name van belang als er tijdens de excursie gebruik wordt gemaakt van een educatieprogramma van een museum of erfgoedinstelling (Klein, Grever, en Van Boxtel, 2011). Om die verschillende belangen die er spelen bij een museumbezoek goed op elkaar af te stemmen is het verstandig om contact op te nemen met de educatieve dienst van het museum. Op deze manier kunnen praktische zaken als de datum, het tijdstip, de groepsgrootte, begeleiding en beschikbare ruimte worden kortgesloten (Wilschut et al. 2008).

Naast deze vanzelfsprekende praktische zaken, komen er ook een aantal vakinhoudelijke voorwaarden in de literatuur naar voren. Het is van belang om het museum zelf al een keer kort voor de excursie te bezoeken. Zo weet je als docent precies wat er is en waar alles staat. Eventueel kan er een plattegrond worden getekend, wat van pas kan komen bij het maken van lesmateriaal. Naast het bezoeken van het museum kan er uiteraard ook verder informatie worden ingewonnen via internet en brochures (Wilschut et al. 2008). Vanuit vakinhoudelijk oogpunt is het ook handig om te informeren naar de benodigde achtergrondkennis die bij leerlingen aanwezig dient te zijn, de mogelijkheden voor opdrachten, materiaal van het museum zelf en de inhoud van de eventuele toelichting van het museum personeel. Deze stappen zijn noodzakelijk om er voor te zorgen dat er een juiste afstemming is tussen het lesprogramma op school en de opdrachten in het museum. Het voordeel van museumopdrachten is dat het tijd scheelt en dat leerlingen' het verhaal' eens van iemand anders horen (Wilschut et al. 2008).

Tibbe geeft in haar artikel aan dat het formuleren van een leerdoel voor het bezoek het leereffect bij leerlingen verhoogt. ('Echt is anders: excursies' van Lieske Tibbe) Ook andere auteurs geven aan dat het van belang is om leerlingen van te voren duidelijk te maken wat de bedoeling van het museumbezoek is. Leerlingen werken graag met heldere doelen en nemen kennis beter op als ze er

al iets van af weten en de bedoeling duidelijk is (Woolfolk, Hughes, Walkup, 2008). Volgens John Falk en Lynn Dierking vormen interesses, verwachtingen, voorkennis en eerdere ervaringen de belangrijkste context die het leren in musea beïnvloedt (Van Boxtel, 2010). De docent moet er in de les dus voor zorgen dat er achtergrondkennis wordt opgedaan door de leerlingen. Daarnaast kunnen er al museumstukken worden getoond in de les, omdat mensen vaak beter opletten als ze dingen al kennen. Veelal zijn museumstukken beschikbaar via de catalogus of Het Geheugen van Nederland van de Koninklijke Bibliotheek. Ook eventuele opdrachtvellen van het museum kunnen vooraf al worden bekeken (Wilschut, 2008).

Naast de hierboven genoemde aspecten kaart Folkert Haanstra in het artikel, *'Authentieke kunsteducatie: een stand van zaken'* (2008) de vier belangrijkste criteria van authentiek leren aan: inhoudelijke oriëntatie op de leefwereld van de leerlingen, relevantie van het leren buiten de school, leren door complexe taaksituaties en onderlinge communicatie en samenwerkingen tussen leerlingen. Vanuit het oogpunt van authentiek leren is het bij het voorbereiden van een excursie ook van belang om aan te sluiten bij de leefwereld van de leerlingen. Dit zou gerealiseerd kunnen worden door verbanden te leggen tussen de authentieke objecten uit het museum en het eigen, dagelijks leven, van de leerlingen. Eveneens geeft Haanstra in het artikel aan dat het voor de authentieke beleving van de leerlingen van essentieel belang is om de leerlingen buitenschools te laten leren. Een museumbezoek of in contact komen met professionals uit de kunstsector zijn voorbeelden hiervan. Deze vorm van leren zou leerlingen moeten motiveren tot grotere inzet en omdat kennis en vaardigheden in toepassingscontexten worden aangeboden, zou het ook tot beter leerresultaat leiden. (F. Haanstra, *'Authentieke kunsteducatie: een stand van zaken'* (2008), 8 – 31)

Het bezoek

Een meer vakinhoudelijke opmerking met betrekking tot de invulling van een museumbezoek wordt in een artikel van Carla van Boxtel (2010) benoemd, namelijk dat door expliciet aandacht te besteden aan aspecten van verandering en continuïteit en het eigene van elke tijd draagt erfgoededucatie bij aan het kunnen innemen van een historisch perspectief, het kunnen identificeren van processen van verandering en continuïteit en het vermogen tot contextualiseren. Vergelijken tussen vroeger en nu wordt op deze manier gestimuleerd. Het betekent wel dat niet alleen het doen, maar ook het denken gestimuleerd moet worden (Van Boxtel 2010).

Met betrekking tot geschiedenisonderwijs in het bijzonder is het van belang dat een excursie zowel de betrokkenheid van de leerlingen bij het onderwerp vergroot als het kritisch reflecteren op het erfgoed zelf stimuleert. Er moet een balans bestaan tussen enerzijds affectieve componenten (het

verleden moet op de een of andere manier nabij worden gebracht) en anderzijds de cognitieve component (er moet afstand worden gecreëerd, ruimte voor kritische reflectie op het erfgoed). (Klein, 2011; Van Boxtel 2011; Klein, Grever en Van Boxtel 2011). Visscher-Voerman en Huizinga (2009) schrijven dat het aspect van kritische reflectie ook in de voorbereiding en nabeschouwing aan de orde kan komen, terwijl tijdens de excursie de nadruk op betrokkenheid ligt. Klein, Grever en Van Boxtel (2011) geven in hun artikel aan op welke punten een erfgoedexcursie kan worden gescreend om de juiste verhouding tussen afstand en nabijheid te realiseren: 1.) tijd (welke relatie tussen het verleden en het heden is er te leggen?); 2.) personage (is er een mogelijkheid tot identificatie met een historische persoon en reflectie daarop?); 3.) verbeelding (wordt het verleden geconcretiseerd en óók in een grotere context geplaatst?); 4.) plaats (wat is de afstand tussen woonplaats en locatie van erfgoed? Kan die afstand met andere middelen (video, foto's, etc.) worden overbrugd?); 5.) betrokkenheid (worden de leerlingen actief betrokken, gestimuleerd om zelf na te denken, te reflecteren op de betekenis van het erfgoed voor het heden, vragen te stellen, m.a.w. aangezet tot actieve verwerking?).

Een andere voorwaarde voor een waardevol museumbezoek ligt volgens Van Boxtel en Ansbacher in de nodige ruimte voor eigen inbreng van leerlingen. Als leerlingen op een of andere manier hun eigen interesses als uitgangspunt kunnen nemen bij het bezoek aan de erfgoedinstelling of het museum dan verhoogt dit hun motivatie en betrokkenheid. Ansbacher spreekt in dit verband over een gevoel van 'ownership' bij leerlingen. Dit kan bijvoorbeeld door leerlingen (deels) zelf vragen te laten opstellen die als uitgangspunt dienen tijdens het bezoek. (Ansbacher 1998 en Van Boxtel 2011)

Auteurs als Tibbe (1985) en Van Boxtel (2010), geven aan dat het zinvol is om een werkvorm te kiezen tijdens een excursie. Welke werkvorm er ook wordt gekozen, volgens Van Boxtel (2010) moeten leerlingen in ieder geval zelf kunnen exploreren, om de eigen kennis en interesse in te brengen, om meerdere perspectieven te verkennen en in dialoog met anderen betekenis te geven. Tibbe (1985) geeft een aantal mogelijkheden voor handzame werkvormen. Een mogelijkheid is het maken van opdrachten. Opdrachten zijn zeer geschikt om een excursie te structureren en om de leeropbrengst te controleren. Voorbeelden van opdrachten zijn: metingen doen, foto's maken, plattegrond tekenen, schriftelijke beschrijving maken, ondervragen van bezoekers / suppoosten / kunstenaars. ('Echt is anders: excursies' van Lieske Tibbe) Ook Van Boxtel (2010) geeft aan dat een lijst met vragen en opdrachten bruikbaar kan zijn. Deze opdrachten dienen te zijn van het type translatie en interpretatie. Translatieopdrachten hebben als doel de leerlingen goed naar objecten te laten kijken. Eventueel kan dit door leerlingen iets na te laten tekenen. Een probleem dat hierbij wel eens opdoemt is dat leerlingen niet het onderste uit de kan halen en het meer zien als een leuke

tekenopdracht. Interpretatieopdrachten hebben als doel om de leerlingen zich te laten inleven en te verplaatsen in een persoon of historische situatie. Hierbij kunnen vragen aan bod komen als: Hoe is het gemaakt?; Waar werd het voor gebruikt?; Is het goed bedacht?; Wat is het waard?

Een tweede werkvorm die gekozen kan worden en door zowel Tibbe (1985) als Van Boxtel (2010) wordt genoemd is kiezen voor een rondleiding. Dit kan de docent zelf doen (veel voorbereiding) of overlaten aan een beroepsrondleider. Dit kan worden afgewisseld met een vraaggesprek, beschrijvingen maken van (kunst)voorwerp, kijkpauze en fotograferen (Tibbe (1985)). Van Boxtel (2010) meent dat deze vorm een zorgvuldige voorbereiding vergt en hoge eisen stelt aan de docent en de leerlingen. Op voorhand kan de passiviteit van leerlingen in deze werkvorm als nadeel worden genoemd. Er zijn dus ook een aantal voorwaarden aan verbonden om deze vorm te doen slagen. Het is van belang om de klas op te delen in kleinere groepen, zodat iedereen het getoonde materiaal goed kan zien en betrokken is (max. 10 leerlingen). Ook is kiezen voor een onderwijsleergesprek de beste optie. Tevens is het noodzakelijk om leerlingen zelf te laten nadenken, een monoloog van de docent is niet wenselijk.

Van Boxtel (2010) noemt in tegenstelling tot Tibbe (1985) ook nog een tussenvorm waarin de leerlingen wat actiever zijn via een opdracht naar een gesprek. In kleine groepjes van 3-5 bestuderen leerlingen een object aan de hand van opdrachten. Vervolgens zorgt een roulatiesysteem ervoor dat leerlingen alle objecten te zien krijgen. Als laatste stap maken de leerlingen nog een ronde met de docent en volgt er een gesprek tussen de leerlingen en de docent. Bevindingen van de leerlingen kunnen zo worden aangevuld door de docent. Een nadeel kan zijn dat de leerlingen bij de laatste ronde concentratieproblemen krijgen. Het gesprek kan ook plaatsvinden in een les na het museumbezoek. De docent projecteert dan de verschillende objecten en bespreekt deze met de leerlingen (Van Boxtel 2010).

Een derde werkvorm die als optie wordt gegeven door Van Boxtel (2010) is dat de leerlingen elkaar rondleiden. Dit zorgt voor de grootste betrokkenheid, maar vergt veel van leerlingen. Door een verdeelsleutel krijgen de leerlingen een eigen object toegewezen die ze van tevoren bestuderen. In het museum verzorgen ze een 'rondleiding' voor hun klasgenootjes. In elke subgroep zitten leerlingen die iets weten over een ander object. Deze werkwijze kan gezien worden als de werkvorm expertgroep (Van Boxtel 2010).

De vierde en als laatste genoemde werkvorm die als optie zou kunnen dienen is kiezen voor de vrije wandeling. De leerlingen gaan op eigen houtje rondkijken met bijvoorbeeld een schriftelijke rondleiding in hun hand. Maak dan goede afspraken over hoe laat en waar te verzamelen. En als er

een nabespreking is moet men van te voren aan de leerlingen meegeven waarop gelet moet worden (Tibbe 1985). Het is uiteraard aan de docenten zelf om in te schatten welke werkvorm het beste past bij het gekozen museum en wat goed werkt bij een klas (Van Boxtel 2010).

De afsluiting

In de literatuur wordt op diverse manieren het belang van het feit dat een museumbezoek niet op zichzelf dient te staan benadrukt; het is daarom van belang een afsluitende les of project over het bezoek te plannen (Wilschut et al. 2008). Visscher-Voerman en Huizinga stellen dat er op een of andere manier getoetst moet worden wat er geleerd is tijdens de excursie. Deze toetsing zou zowel het proces (de ervaring van de excursie) als de geleerde kennis kunnen betreffen (Visscher-Voerman en Huizinga, 2009). De doelstellingen van een excursie liggen meestal in de hoek van de vaardigheden en de attitudes: doelstellingen waarvan men zich kan afvragen of ze exact getoetst kunnen, of zelf moeten worden. De enige oplossing is de opdrachten na te kijken die er zijn gemaakt. Je kan er ook voor kiezen de excursie te presenteren bij terugkomst: -verzamelmappen maken, excursietentoonstelling maken, verslag laten schrijven, collectief reisverslag laten maken. Tevens kan er mondeling door de deelnemers op de excursie teruggekeken worden. (Tibbe 1985). Een voorbeeld van een invalshoek die gekozen zou kunnen worden, is het museumbezoek bijvoorbeeld in een bredere context te plaatsen. Zo kunnen de museumobjecten worden vergeleken met andere bronnen om tot een synthese te komen. (Wilschut et al. 2008). Naast het belang van een afsluitende les adviseert Tibbe (1985) dat er ook een evaluatie plaats vindt. Het is volgens haar noodzakelijk een excursie met een evaluatie af te ronden. Ze geeft aan dat alle betrokken partijen hier deel vanuit maken. Zowel voor de docenten, leerlingen, schoolleiding en bezochte instelling is dit waardevol. Zo krijgt iedereen een beter overzicht over het geheel en zal de excursie als onderdeel van het onderwijs beter worden afgebakend. Ook moet er inhoudelijk worden geëvalueerd. ('Echt is anders: excursies' van Lieske Tibbe)

Deelvraag 2:

Hoe kan het uit de literatuur gedestilleerde overzicht van voorwaarden voor een waardevol museumbezoek worden omgezet in een praktische checklist voor docenten geschiedenis en kunstgeschiedenis in het voortgezet onderwijs?

Zoals hier boven te lezen valt worden in de literatuur diverse punten genoemd die van belang zijn om een museumbezoek succesvol te laten zijn. Er wordt een aantal stappen beschreven waaraan gedacht moet worden om een museumbezoek te optimaliseren. Deze stappen zijn onder te verdelen in zaken waar vooraf aan moet worden gedacht, dingen die tijdens het bezoeken van belangen zijn

en als laatste hoe het museumbezoek wordt nabesproken. Voor de categorisering van de checklist wordt dezelfde verdeling gehanteerd: de voorbereiding, de invulling van het bezoek en de afsluiting. In onderstaand overzicht zullen de belangrijkste punten hieruit nu aan bod komen. De eerste versie van de checklist is te vinden in bijlage 1.

Deelvraag 3:

Wat zijn de op- en aanmerkingen van docenten geschiedenis en kunstgeschiedenis in de bovenbouw van havo en vwo op de checklist 'voorwaarden voor een waardevol museumbezoek'?

Het antwoord op deelvraag 3 is terug te vinden in de uitgewerkte interviews en de lijst met geselecteerde uitspraken. Het voert te ver deze hier allemaal weer te geven. In de beantwoording aan deelvraag 4 worden de belangrijkste benoemd. Voor de uitgebreide versie kan bijlages 4 en 6 geraadpleegd worden.

Deelvraag 4:

Welke op- en aanmerkingen van de docenten geschiedenis en kunstgeschiedenis kunnen worden gebruikt voor een aanpassing van de checklist 'voorwaarden voor een waardevol museumbezoek'?

Om de checklist aan te kunnen passen zijn de uitspraken van de interviews geanalyseerd. En de bruikbare uitspraken zijn daaruit gefilterd¹.

Uit de interviews bleek dat in algemene zin de checklist volledig was en goed bruikbaar. Alle geïnterviewde docenten zagen het nut van een dergelijk document in. Uitspraken als *'Over het algemeen vind ik de checklist goed, ik zou hem zeker gebruiken'* van mevrouw Koudijs; *'Zeker voor docenten die dat nog niet vaak hebben gedaan, is dit een ontzettend goede ondersteuning. (...) Ze kunnen dan ook naar een directie gaan, en zeggen zo en zo ziet mijn museumbezoek eruit, krijg ik daar geld voor? Het is dan gelijk onderbouwd'* van de heer Lutz; en *'Volledig en duidelijk. Lijkt goed bruikbaar, vooral voor beginnende docenten'* van de heer Oldenbroek tonen dit aan. Deze opmerkingen hebben ons idee dat dit een bruikbaar product is dat zal leiden tot meer waardevolle museumbezoeken ondersteund. Zodoende zijn we doorgegaan met het uitwerken en verbeteren van het document. De interviews geven aan dat het product dat al goed is hooguit marginaal verbeterd kon worden.

Hieronder worden de belangrijkste van deze uitspraken geciteerd. Daarbij wordt aangegeven wat er

---

¹ Bijlage 6 bevat de lijst met geselecteerde uitspraken.

mee gedaan is in de verwerking.

Vormgeving

Over de opmaak zijn verschillende adviezen gegeven. De lengte moest worden aangepast, een echte checklist heeft de mogelijkheid punten af te vinken, het uiterlijk mocht wat vriendelijker en qua taal moet het minder bevoogdend worden opgeschreven.

Voorbeelden van uitspraken zijn *'Ik raad aan om hem in te korten en er echt opties van te maken, dat je deze werkvormen zou kunnen doen'* van mevrouw Koudijs; *'Qua tekst zou het minder belerend moeten zijn, maar meer open. Nu bepaal je veel teveel.'* Van mevrouw Jager; en *'Je moet nog wat aan de lay-out doen waardoor het wat vriendelijker oogt maar dat alle docenten op school hetzelfde doen dat is heel belangrijk'* van mevrouw Jager.

Daarom hebben wij de zinnen van verschillende punten ingekort. De uitleg van het punt hebben we dan weggelaten. Tevens is de vormgeving aangepakt door hokjes toe te voegen waardoor je de punten kunt afvinken. Er is een inleiding toegevoegd en er zijn voorbeelden van verwerkingsopdrachten aan de afsluiting toegevoegd. Om de vormgeving en daarmee de leesbaarheid en bruikbaarheid te vergroten, is ervoor gekozen niet vast te houden aan twee A4-tjes. Het zijn er uiteindelijk vier geworden.

Praktische Zaken

Aan het begin van dit onderzoek leek het ons niet relevant in de checklist op te nemen dat er een bus geregeld moet worden, en dat de ouders geïnformeerd moeten worden. Dat leek ons evident bij het organiseren van een museumbezoek en bij een excursie in het algemeen. De nadruk moest liggen op de inhoud. Toch hebben meerdere docenten aangegeven dat het handig is deze punten wel in zo'n lijst op te nemen. De volgende uitspraken illustreren dat: *'Wie gaat er als begeleider mee?'* van Lutz; *'Hoe kom je bij het museum, bus huren, openbaar vervoer. Wie draait op voor de kosten?'* van Beltman; en *'Neem ook een lijst mee van de leerlingen die aanwezig moeten zijn, zodat je steeds als je je verplaatst kan controleren of iedereen er is.'* van Nijhof. Dit zijn slechts een aantal van de vele opmerkingen over dit onderwerp. Daarom is de checklist aangepast en zijn onder het kopje 'voorbereiding' deze praktische zaken toch opgenomen.

Flexibiliteit

Meerdere docenten gaven aan dat ze deze checklist niet als keurslijf wilden beschouwen. Uitspraken als *'Je hoeft niet altijd alles zo te doen zoals op de checklist staat (...) je kan je voorstellen dat je toch ook enige flexibiliteit moet handhaven.'* van Lutz en *'Nou, ik denk dat je het inderdaad vooral moet zien als een checklist, niet dat je het moet gaan gebruiken als een doel op zich, zeg maar. (...) Ik zou*

het als een soort back-up gebruiken. Zo van: oh ik ben puntje vijf vergeten, oh, puntje vijf heb ik niet nodig, dan ga ik naar punt zes bij wijze van spreken.' van Nijhof vragen van de checklist flexibiliteit bij het gebruik. Dit document is nooit als keurslijf bedoeld maar als richtlijn. Blijkbaar werd dit niet duidelijk uit het document zelf dus moet dat beter naar de gebruiker worden gecommuniceerd. Daarom is er aan de checklist een inleiding toegevoegd die een korte uitleg geeft over het gebruik van het document.

Aansluiting andere vakken

Deze checklist is volgens de geïnterviewden voor meerdere vakken bruikbaar. Naast geschiedenis en CKV, waar deze voor gemaakt is, zien zij nog andere doelgroepen. Vaak worden uitjes vakoverstijgend georganiseerd. Daarom zouden zij dat graag terug zien in het document. Daarom is naar aanleiding van bijvoorbeeld deze opmerkingen *'(...) dat heb ik wel gemist, is of je aansluiting kan krijgen bij een ander vak. Een tripje is namelijk kostbaar, en als je dat met verschillende vakken combineert dan is dat voordelig.'* van Lutz; en *'Ik denk dat je daar winst kunt halen door dat je het vakoverstijgend moet maken. Voor alle doelgroepen te maken.'* van Jager, de checklist aangepast. Bij *'inhoudelijke voorbereiding'* is een punt toegevoegd waarin aangeraden wordt aansluiting bij andere vakken te zoeken.

Verwerking

Tijdens de gesprekken was er veel aandacht voor de verwerking. Er werden suggesties gedaan voor verwerkingsopdrachten. Deze suggesties zijn daarom toegevoegd. Onder het kopje 'afsluiting' zijn een aantal werkvormen om af te sluiten opgenomen. De docenten noemden de volgende voorbeelden: *'Een kringgesprek is ook een mogelijkheid om een bezoek te verwerken.'* van Lutz; *'(...)een afsluiting van het bezoek, verwerkingsopdracht prima maar ook een verwerkingsgesprek, een evaluatiegesprek werkt heel goed'* van Jager; en *'Een goede manier om te toetsen is de leerlingen opdrachten laten maken in het museum. Deze opdrachten innemen bij de uitgang en de dag erna een toets waarbij ze de gemaakte opdrachten mogen gebruiken'* van Beltman. De verwerkingstoets en het evaluatiegesprek zijn in de checklist opgenomen.

Algemene opmerking

Een algemene opmerking van mevrouw Jager '(...) *het is nu nog te veel voor een museum, ik vind eigenlijk dat je het naar culturele activiteit moet trekken, want ik denk dan dat je een meerwaarde gaat krijgen, het is een checklist voor het bezoeken van een culturele activiteit ongeacht de discipline..*' heeft ervoor gezorgd dat er in de inleiding van de checklist wordt vermeld dat docenten deze leidraad ook voor andere excursies kunnen gebruiken. De checklist is niet aangepast aan een culturele activiteit omdat dit onderzoek specifiek gaat over het creëren van meerwaarde van een museumbezoek. Toch is het een relevante opmerking en daarom is deze meegenomen.

Al deze aanpassingen hebben tot een prachtig eindresultaat geleid. De definitieve checklist² is een bruikbaar en aantrekkelijk document geworden.

---

² De definitieve checklist staat in bijlage 7.

Discussie/Conclusie

Waar een excursie door docenten nog wel eens wordt ervaren als een inspannende en stressvolle dag, worden leerlingen meestal erg enthousiast van activiteiten buiten het klaslokaal. Met de uitkomsten van dit onderzoek wordt het museumbezoek en vooral ook de voorbereiding op een excursie voor docenten vereenvoudigd. In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal: *Aan welke voorwaarden moet een museumbezoek in het kader van de vakken geschiedenis en kunstgeschiedenis in de bovenbouw van havo en vwo voldoen om een meerwaarde te hebben in de ogen van de betreffende vakdocenten en zoals is beschreven in de literatuur?* De belangrijkste uitkomst van dit praktijkgerichte onderzoek is een checklist met aandachtspunten voor het organiseren van een uitstapje naar een museum of andere culturele activiteit.

Na een literatuuronderzoek zijn de belangrijkste voorwaarden voor een succesvol museumbezoek verwerkt in een checklist. In dit document staan handige tips en suggesties voor het plannen, uitvoeren en nabespreken van een excursie. Om er voor te zorgen dat deze checklist ook in de praktijk bruikbaar is en in het kader van de validatie, hebben we een standaardinterview afgenomen met zeven docenten. Om een zo breed en betrouwbaar mogelijk beeld te krijgen hebben we zowel beginnende docenten als meer ervaren docenten geïnterviewd. We hebben de interviews opgenomen en uitgeschreven, waardoor er geen informatie verloren is gegaan. De uitkomsten van deze interviews zijn geanalyseerd, en de relevante opmerkingen zijn verwerkt in de tweede versie van de checklist, zoals gepresenteerd in dit onderzoek. Aansluitend bij onze hypothese werd de checklist door de docenten als een zeer bruikbaar en handzaam document gezien. Verschillende respondenten gaven aan dat vooral voor beginnende docenten de checklist een uitkomst zal zijn. In de uiteindelijke versie van de checklist hebben wij de laatste puntjes op de i gezet, door de lay-out gebruiksvriendelijker te maken.

De checklist is dus zowel gebaseerd op literatuuronderzoek als op input van praktijkdocenten die ervaring hebben met het uitvoeren van excursies. Een verdere stap die gemaakt zou kunnen worden om de checklist te optimaliseren is het uitvoeren van verschillende museumbezoeken aan de hand van het document. Voor deze stap is binnen dit onderzoek geen tijd, maar vervolgonderzoek rondom ervaringen uit de praktijk kunnen mogelijk in de toekomst leiden tot veranderingen aan de checklist.

Bij het gebruiken van de checklist is er voor elke docent ruimte voor eigen overwegingen. Zo kunnen er keuzes worden gemaakt in elk stadium van het proces. De checklist dient vooral om de

keuzemogelijkheden te tonen en de verschillende algemene organisatorische, didactische en pedagogische voorwaarden voor een succesvol museumbezoek zichtbaar te maken. Voor de docenten is er dus ruimte om de checklist op zijn of haar eigen manier te gebruiken; als een document waarin de stappen worden afgevinkt of bijvoorbeeld als opfrisdocument.

Voor ons als beginnende docenten is dit onderzoek op verschillende manieren een relevante ervaring geworden. We hebben ons kunnen verdiepen in het belang van museumbezoek en aan de hand van literatuur en interviews met docenten een uitgebalanceerd beeld kunnen vormen van wat er allemaal komt kijken bij het organiseren en uitvoeren van een museumbezoek. Met onze uitkomsten maken we het voor anderen en onszelf eenvoudiger om excursies op een plezierige manier te laten verlopen. Aan de randvoorwaarden voor een succesvolle en leerzame excursie wordt met de checklist voldaan. Over het eindproduct zijn we dan ook tevreden, vooral door de praktische waarde en relevantie die er door de docenten aan wordt toegekend. Voor onze rol van docent als onderzoeker zijn we vooral ook verheugd dat we via de literatuur zijn gekomen tot iets dat in de praktijk ook echt bruikbaar is. Onze aanbeveling voor andere praktijkgerichte onderzoeken is dan ook om op zoek te gaan naar een thema en onderzoek waar je zelf ook het nut en de meerwaarde van inziet. Door een goede planning en communicatie binnen de groep waren we in staat om gedurende het onderzoek steeds ruim op tijd in te grijpen in het onderzoeksproces. De wederzijdse afhankelijkheid werkte in dit geval goed, vooral doordat de gemaakte afspraken werden gerespecteerd. We zijn het er allemaal over eens dat dit een voorwaarde is voor het succesvol uitvoeren van een praktijkgericht onderzoek met vier personen. Bovendien biedt ons onderzoek ruimte voor nieuw onderzoek en kan er op de resultaten worden voortgeborduurd. Zoals in de inleiding werd aangehaald, kan een museumbezoek een zeer waardevolle leerervaring zijn voor de leerlingen. Wij zijn van mening dat we door deze checklist het museumbezoek dichterbij hebben gebracht door de docenten een handvat te geven bij de planning, uitvoering en nabespreking van excursies.

Literatuurlijst

Ansbacher, T. (1998). John Dewey's Experience and Education – Lessons for Museums. *Curator* 41(1), 36-49.

Van Boxtel, C. (2010). Erfgoed ervaren. Naar een theoretisch kader voor leren met en over erfgoed. *Erfgoed Nederland Magazine* 2(3), 22-23.

Ebbens, S. Ettehoven, S. (2009). *Effectief leren. Basisboek*. Groningen. Noordhoff uitgevers. 2^e druk.

Garcia, B. (2012). What we do best – Making the case for the museum learning in it's own right. *Journal of Museum Education* 37(2), 47-56.

Geukema, R., Neuteboom, A., Goudriaan, R. & Postma, P. (2011). *Stimulering van museumbezoek door kinderen* (Den Haag/Nieuwegein).

Haanstra, F. (2008). Authentieke kunsteducatie: een stand van zaken. *Cultuur+Educatie* 31 (Utrecht). 8 – 31.

Klein, S., Grever, M. & Van Boxtel, C. (2011). 'Zie, denk , voel, vraag, spreek, hoor en verwonder'. Afstand en nabijheid bij geschiedenisonderwijs en erfgoededucatie in Nederland. *Tijdschrift voor Geschiedenis* 124(3), 381-395.

Klein, S. (2011). Heritage and the history classroom. In Carla van Boxtel, Stephan Klein & Ellen Snoep (Eds.), *Heritage education. Challenges in dealing with the past*. 14-21. Geraadpleegd op <http://www.ellensnoep.nl/upload/documents/tinymce/Grever-Heritage-education-Challenges-in-dealing-with-the-past-2011.pdf>

Van Moer, Eva. (2011). *Het bevorderen van leesbaarheid van hedendaagse kunst via ervaringsgerichte educatie*. (Onderzoek in cultuureducatie Working Paper). Geraadpleegd op http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/onderzoek_in_cultuureducatie/2011/papers/van_moer.pdf

Tibbe, L. (1985). 'Echt is anders: excursies'. *Kunstgeschiedenis in het onderwijs. Handboek voor opleiding en praktijk*. Groningen. 97-106.

Visscher-Voerman, I. & Huizinga, T. (2009). *De erfenis van 4 jaar projecten Erfgoed à la Carte. Handreikingen voor het integreren van erfgoededucatie in het curriculum van het basisonderwijs. Eindrapport*. (Geraadpleegd op 27 februari 2013)
http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/eerdere_evenementen/papers/Visscher-Voerman_full%20paper.pdf

De Vreede, M. (2008). Zicht op... ontwikkelingen in museumeducatie. *Cultuurnetwerk Nederland*. 1-21. Gevonden op http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/zicht_op.asp

Wilschut, A., Straaten, D. van & Van Riessen, M. (2008). *Geschiedenisdidactiek. Handboek voor de vakdocent*. Bussum: uitgeverij Coutinho.

Woolfolk, A., Hughes, M. & Walkup, V. (2008). *Psychology in Education*. London: Pearson Education.

Bijlage 1

DE CHECKLIST VERSIE 1

De voorbereiding:

Inhoudelijke voorbereiding

1. Inbedding in het curriculum door het vaststellen van plaats en functie binnen het onderwijsprogramma
2. Het reisdoel bepalen en het ontwerpen van aansluitend onderwijs op het bezoek
3. Het formuleren en vaststellen van een leerdoel
4. Achtergrondkennis opdoen over het desbetreffende onderwerp/museum
5. Inhoudelijke voorbereiding in de les:
  - a. Voorkennis activeren tijdens les vooraf aan bezoek
  - b. Aansluiten bij de belevingswereld van de leerling
  - c. Toon in de voorbereidende les dingen uit het museum, want leerlingen letten vaak beter op bij herkenning (gebruik de website van het museum)
  - d. Als er opdrachtvellen zijn van het museum kunnen die mogelijk ook al worden bekeken
  - e. Ownership: nodige ruimte voor eigen inbreng van leerlingen, dat verhoogt de motivatie

Praktische zaken

6. Op school: het vastleggen van de data, het claimen van tijd, het verkrijgen van toestemming, de inschrijvingsprocedure, het organiseren van begeleiding.
7. Bezoek het museum van te voren, ook als je al eerder bent geweest. Met als doel inzicht krijgen in de opstelling en routing.
8. Zorg voor een plattegrond van het museum of desbetreffende tentoonstellingsruimte.
9. Contact leggen met de educatie afdeling van het museum voor praktische en inhoudelijke zaken:
  - a. maak afspraken over de datum, tijdstip, groepsgrootte, begeleiding, beschikbare ruimte.
  - b. krijg inzicht in: welke achtergrond kennis van tevoren bij de leerlingen aanwezig moet zijn, de mogelijkheden voor opdrachten, materiaal van het museum zelf, de inhoud van de eventueel door medewerkers te verzorgen toelichtingen.

De invulling van het bezoek:

10. Maak een keuze voor bepaalde objecten, als je alles wilt zien blijft het bij een vluchtige kennismaking
11. Kies een werkvorm tijdens een excursie, dat draagt bij aan de beklijving van de opgedane kennis en maakt de leeropbrengst controleerbaar:
  - a. Maken van (translatie) opdrachten. Opdrachten zijn zeer geschikt om een excursie te structureren en om de leeropbrengst te controleren en hebben als doel de leerlingen de leerlingen goed naar objecten te laten kijken.
  - b. Rondleiding docent of museummedewerker (stelt hoge eisen aan docent en leerlingen).
  - c. Tussenvorm: van opdracht naar gesprek
  - d. Leerlingen leiden elkaar rond
  - e. De vrije wandeling

De afsluiting:

12. Een afsluitende les over het bezoek

- a. Een verwerkingsopdracht
- b. Toetsing van de opgedane kennis en ervaringen Het plaatsen van de opgedane kennis in een bredere context

13. Een verwerking en/of evaluatie met alle betrokken partijen (leerlingen, begeleiders, instantie)

Voorbeelden van werkvormen

- a. Maken van (translatie) opdrachten. Opdrachten zijn zeer geschikt om een excursie te structureren en om de leeropbrengst te controleren en hebben als doel de leerlingen de leerlingen goed naar objecten te laten kijken.
(Voorbeelden van opdrachten zijn: opmetingen doen, foto's maken, door te laten tekenen. (nadeel, vaak niet onderste uit de kan), schriftelijke beschrijving maken, ondervragen van bezoekers/suppoosten/kunstenaars.)
- b. Rondleiding docent of museummedewerker (stelt hoge eisen aan docent en leerlingen). Kleine groep zodat iedereen het goed kan zien en betrokken is. Max. 10. Onderwijsleergesprek is beste. Leerlingen zelf laten nadenken. Vergt zorgvuldige voorbereiding, Monoloog is niet wenselijk. (nadeel is passiviteit leerlingen)
- c. Tussenvorm: van opdracht naar gesprek. In kleine groepjes 3-5 een object bestuderen aan de hand van opdrachten. Roulatiesysteem. Vervolgens nog een ronde om langs alle objecten te gaan en dan met gesprek docent. Bevindingen leerlingen aangevuld door docent. (nabespreking in dit geval met projectie van de objecten)
- d. Leerlingen leiden elkaar rond, grootste betrokkenheid, maar vergt veel van leerlingen. Bijvoorbeeld: iedere leerling (of elk subgroupje) bereidt een specifiek object, zaal, opstelling, deelthema voor en leidt daarover in het museum de discussie in (soort expertgroepje).
- e. De vrije wandeling, leerlingen gaan op eigen houtje rondkijken met bijvoorbeeld een schriftelijke rondleiding . Maak goede afspraken over hoe laat en waar te verzamelen. Als er een nabespreking is moet men van te voren meegeven waarop gelet moet worden.

Bijlage 2

ILLUSTRATIEMATERIAAL EXCURSIES

Bijlage 3

VRAGENLIJST

Interviews docenten

- **Checklist vooraf naar de docenten toesturen met het verzoek deze voorafgaand aan het interview te bekijken.**
- **Het gesprek wordt opgenomen**
- **Duur: ongeveer 30 minuten**
- **Aantal vragen: 16**

Inhoud

1. Wat is je algemene indruk van deze checklist? En waarom?
2. Wat vind je van de driedeling van de checklist? (de voorbereiding, de invulling van het bezoek, de afsluiting)
3. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de voorbereiding?
4. Is er iets overbodig?
5. Ontbreekt er nog wat aan?
6. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de invulling van het bezoek?
7. Is er iets overbodig?
8. Ontbreekt er nog wat aan?
9. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de afsluiting?
10. Is er iets overbodig?
11. Ontbreekt er nog wat aan?

Bruikbaarheid

12. Denk je dat deze checklist de meerwaarde van een museumbezoek kan verhogen? Waarom wel/niet?
13. Zijn er in deze checklist nog voorwaarden die ontbreken om een museumbezoek waardevol te maken?
14. Zou je deze checklist zelf gebruiken? Zo, ja waarom? Zo niet, wat zou je dan willen of is er volgens jou een andere doelgroep?
15. Heb je nog algemene opmerkingen/suggesties?
16. Is er iets niet aan bod gekomen?

Bijlage 4

UITGEWERKTE INTERVIEWS

Interview Elmar Caspers

Veurs Lyceum Leidschendam

Docent beeldende vorming/CKV/KUA

Maandag 13 mei 2013

Inhoud

1. *Nou oké, dan wil ik je de eerste vraag stellen. Wat je algemene indruk is van de checklist en waarom?*

“Ja, zo mijn eerste indruk van de checklist is dat deze voor mijn gevoel heel compleet lijkt. Maar ik mis wel dat ik hier zelf iets in kan invullen”

Je zelf een aanvulling kan doen op de checklist?

“Nou, dat ik als ik het reisdoel wil bepalen en het ontwerpen van aansluitend onderwijs op het bezoek wil bepalen en ik de checklist zou gebruiken bij een voorbereiding, dan zou ik het hierop invullen. Een soort invulformulier waar ik af en toe een v-tje kan zetten, van nou gedaan en o, ja dat moet ik dus nog doen. ”

2. *Oké en als je kijkt naar de indeling van de checklist die opgedeeld is in voorbereiding, invulling en afsluiting van het bezoek. Uhm vind je dat een goede indeling?*

“Ja.. Ja.”

3. *En wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de voorbereiding? Dat is het eerste deel. Is die compleet. 4. Of is er iets overbodig?*

“Er zijn geen dingen overbodig alleen zou ik niet alles doen, bijvoorbeeld bij: ‘toon in de voorbereidende les dingen uit het museum’. Je kunt ook moedwillig dat niet doen. Bijvoorbeeld als ze iets moeten schetsen. Het kan ook oneerlijk werken als sommige leerlingen zich van te voren kunnen voorbereiden en andere niet.”

Afhankelijk van de aard van de opdracht zou je ervoor kunnen kiezen omdat wel of niet te tonen, in het museum?

“Je kunt afwegen wat je doet. Als ik niet vertel waar we naar toe gaan maakt dat het een beetje spannend en geheimzinnig. Dit levert een bepaald soort alertheid op bij leerlingen, maar er zijn ook leerlingen die hier totaal niet tegen kunnen. Dus het kan niet altijd. Ik houd er zelf dat we met de bus ergens heen gaan en ‘s avonds weer terug komen. Als je dan van te voren zegt waar we heen gaan is de spanning weg.”

5. *Oké dat is om dat punt, maar zijn er nog dingen waarvan je zegt, dat mist echt in de voorbereiding, van wat we genoemd hebben.*

“Wat ik hier in zou willen hebben, is wat ik altijd vergeet. De praktische zaken: het reserveren van de bus, het schrijven van de brieven voor je collega’s (de praktische organisatie op school), dat iedereen weet welke leerlingen er wanneer meegaan, dat dit bekend is bij de leerlingen en de ouders en het kostenplaatje. Deze zaken moet je ver van te voren regelen op een moment doen dat je er eigenlijk nog niet mee bezig bent. Als wij in maart op excursie gaan, dan moet ik of in ieder geval begin december over na hebben gedacht.”

Nee maar daarom is het wel een belangrijk punt om het toch te noemen, we hebben er aanvankelijk voor gekozen om dat eruit te laten maar als ik het nu zo expliciet hoor, dan is het wel goed om in een zin te noemen, dat je daar wel aan denkt.

“Ja, want ik maak het regelmatig mee dat ik denk, dat had ik het wel even wat eerder kunnen doen. Het komt altijd goed, maar je moet je drie weken van te voren aanmelden en dan kom ik twee en een halve week van te voren nog eens een keer. Toch leer ik er niet van, daar zou een checklist bij kunnen helpen, het zou zelfs een chronologische checklist ook nog kunnen zijn.”

Ooh dat zou ook nog wel een idee zijn, dat je in chronologie zet wat je als eerste moet doen.

“Ja, dat kan, ja.”

6. *Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de invulling van het bezoek? 7. Is er iets overbodig?*

“Kunnen leerlingen ook zonder docent, überhaupt helemaal zelf gaan?”

8. *Ontbreekt er nog wat aan?*

Ja, die is er helemaal niet in opgenomen, dat is wel ook nog een optie om te noemen dat ze helemaal zonder begeleiding gaan, he.. dat de verantwoordelijkheid bij de leerlingen ligt.

“Ja, want dat begrijp ik hier een beetje bij het Stedelijk. Ze hebben nog liever dat de docent helemaal niet meeloopt, leerlingen komen hier aan, ze worden welkom geheten door de mensen hier en gaan dan zelf het museum is. Om maar zoveel mogelijk de schoolse situatie te beperken. Als jij er als

docent niet bij bent, dan krijg je wel andere leerlingen hier denk ik dan als jij ook nog ergens rondloopt.” “Ik denk zeker dat je het wel kan overwegen, zeker met oudere kinderen, die kunnen dat heel goed aan en zullen daar dankbaar voor zijn. Dat zij de verantwoordelijkheid krijgen om zelf te bepalen wat zinnig voor hun is. Je kunt ze dan ook rustig een reflectieopdracht aan verbinden.”

En hier staan dus voorbeelden van...

“Ja, je hebt ook nog een andere vorm. Wat ze hier ook hebben beneden in het atelier. Leerlingen moeten de vlakken, cirkels, lijnen of in een bepaalde compositie ten opzichte van elkaar en daar iets over zeggen.”

Nee dat is vooral echt een praktische opdracht en ik denk dat wel iets is wat explicieter genoemd kan worden, dat ze ook in workshopvorm bezig zijn.

“Ja! Workshop is het ja”

Je hebt natuurlijk ook musea die dat aanbieden waarbij je echt in workshopverband iets doet en dat kan ook weer gecombineerd worden met een rondleiding. Die staat er nog niet tussen, dat is een goed idee.

“Ja, want ik zag het hier bij het Stedelijk maar het Gemeente museum in Den Haag doet het ook. Dat hebben wij wel een keer gedaan, een workshop waarbij de leerlingen ook vormen die ze in een bepaalde compositie moeten leggen, dan gaat het ook over Mondriaan, maar dan kan je het ook weer zo regelen dat je het residentie orkest vraagt om daar te oefenen. Dus die komen dat Schönberg spelen en dan krijg je de muziek uit die tijd bij het werk die in die tijd werd gemaakt. Dat is helemaal geweldig! En die vertellen ook iets over hun compositie en over hoe zij een kunstwerk maken.” *Ja, leuk.*

Ja, een goede aanvulling.

“Eh ja, de leerlingen leiden elkaar rond, wat ik ook wel eens heb gedaan met leerlingen. Is dat ik leerlingen uit de bovenbouw mee neem als rondleiders voor de onderbouw. We gaan bijvoorbeeld naar het Kröller-Müller en dan heeft een deel van de leerlingen net les gehad over het expressionisme met Van Gogh en zijn tijdgenoten. De leerlingen krijgen dan als opdracht dat ze een rondleiding moeten maken, informatie zoeken op internet. Zij krijgen dan terplekke allemaal hele kleine groepjes leerlingen mee, groepjes van vier. Die leerlingen krijgen een groepje van vier die mogen ze rondnemen en die halen zelf hun volgende groepje op. Die doen dat drie keer, dus die leiden allemaal twaalf leerlingen rond. De docenten doen dan ook, die hebben dan iets grotere groepen. En leerlingen vinden het eigenlijk heel erg leuk om door ouderejaars te worden rondgeleid.

Want die krijgen meteen een idee hoe het vak eruit ziet als je er verder mee gaat. En voor die andere leerlingen is het geweldig want die merken dat ze hun kennis kunnen tentoonspreiden en dat er dus een publiek voor is. En dat hebben we ook wel eens gezien dat er leerlingen in een keer merken dat ze het leuk vinden om te doen. Ook sluiten andere groepjes weer bij elkaar aan, het mes snijdt aan alle kanten.” “Dat is, leerlingen leiden elkaar rond, ik denk ook dat je moet uitkijken dat je te jonge leerlingen elkaar laat rondleiden, het beste in de bovenbouw.”

“En ik weet dat ze in de Hermitage, dat hebben wij een keer gedaan, gemengde groepen maken. Wij hadden toen groepjes gemaakt van leerlingen uit de 1ste, 2de, 3de, 4de, 5de, 6de bij elkaar en die moesten ook elkaar rondleiden. Leerlingen trekken zich aan elkaar op en worden door elkaar gesteund. Dit zorgt voor een goede groepsdynamiek in zo’n groepje.”

Dat is wel een leuke manier om verschillende jaars met elkaar te mengen.

“Ja ze leren zoveel van oudere leerlingen, doordat ze in een groepje zitten wordt die drempel wat lager. Ze gaan elkaar groeten als ze elkaar op school tegen komen dus je krijgt ook binnen de school een hele goede sociale samenhang.”

“De vrije wandeling is wel heel leuk, maar je moet er dan wel zelf ook vrij in rondwandelen zodat de leerlingen de mogelijkheid hebben om vragen te stellen. Want als je leerlingen in een groepje, van ik noem maar wat, drie jongens van 17 het museum doorstuurt en het is een museum voor moderne of hedendaagse kunst dan zijn ze heel snel klaar en snel de weg kwijt, ze hebben wel een mening maar ze nemen dan de tijd niet omdat ze dan het gevoel hebben dat ze zich voor elkaar moeten bewijzen om toch maar niet te geïnteresseerd te doen, of zo. Als jij als docent rondloopt en je stelt ze af en toe wat vragen, heb je dat gezien, wat vond je? Dan merk je soms dat leerlingen weer terug gaan en wat meer tijd eraan besteden.”

Ja, het is een vorm die je dus toch moet structureren.

“Ergens moet je dat structuren, leerlingen moeten ook zeker oud genoeg zijn. En je moet ook zeggen, nou het heeft geen zin om vandaag bij de uitgang te gaan zitten want het is echt zonde van je tijd. Je krijgt vandaag nog vrije tijd. Dat vind ik trouwens ook een belangrijke, waar zit de vrije tijd?”

Ja niet, die zit er nog niet bij.

“Ja, ik merk als wij naar Antwerpen gaan, of naar Brussel of wat dan ook en we vertellen van te voren het wordt een hele lange dag en we blijven tot half 7 in Brussel. En van half 5 tot half 7 heb je vrije tijd. Dat ze helemaal denken, nou wat geweldig dan hebben we een hoop vrije tijd en gaan we even eten. Dan hebben ze eigenlijk maar twee uur vrije tijd gehad maar je hebt wel van 11 tot half 5 die leerlingen geboeid. En ... nou hoe zeg je dat.. commitment.. want ze weten .. straks mogen straks ook

nog vrij. Terwijl je kunt ook om half 5 naar huis gaan... dan sta je in de file.. dan ben je net zo laat thuis als je iets later gaat.. maar dat is voor heel veel leerlingen.. is dat een soort van... beloning.. en dan hebben ze echt meer lol van die dag. En heel veel leerlingen zeggen dan nader hand dat ze dat het leukst vonden, maar dat durf ik te betwijfelen.”

9. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de afsluiting? 10. Is er iets overbodig? 11. Ontbreekt er nog wat aan? (Deze vragen zijn in het interview vergeten en achtereenvolgend via de mail gesteld).

“Ik heb niets op te merken over de afsluiting.”

The screenshot shows an email interface from Universiteit Utrecht. The inbox contains several messages. The selected message is from Caspers, E. (Elmar) to Sara Backer, dated 15 mei (1 dag geleden). The subject is 'één interviewvraag ontbreekt!'. The content of the email is: 'Sara, wat ben je precies! Ik heb niets op te merken over de afsluiting. Groet - Elmar'. The sender's information at the bottom reads: 'E. (Elmar) Caspers | Vakdidacticus Kunst Algemeen, CKV, Kunstgeschiedenis | Centrum voor Onderwijs en Leren | Faculteit Sociale Wetenschappen | Universiteit Utrecht | Heidelberglaan 1 | Postbus 80127 - 3508 TC Utrecht | e.caspers@uu.nl | www.uu.nl/onderwijsleren'.

Bruikbaarheid

12. Dan zijn we nu bij het laatste onderdeel en dat zijn nog wat algemene vragen. Als je kijkt naar de checklist, denk je dat deze checklist de meerwaarde van een museumbezoek kan verhogen? Waarom wel/niet?

“Ja ik denk van wel, ik denk dat het sowieso goed is om je zo goed mogelijk voor te bereiden en als je een uitgebreide lijst hebt waarin dingen staan die je eraan helpen herinneren, van o, ja dat moet ik ook doen of dat kan ik ook nog doen en dat je jezelf ook de keus kan maken, nou ja ik doe die en die dingen wel en dat laatste doe ik snel of in de bus of wat dan ook.. ja dat dat je zeker helpt...ja.”

13. Oké en zijn er dan als je kijkt naar de checklist nog dingen die ontbreken om een museumbezoek waardevol te maken?

“Mmm.. ja... een checklist kan er voor zorgen dat je alles dichttimmerd. Stel je loopt door een stad en komt opeens iets tegen en je denk nu wil ik eigenlijk even stoppen maar dat kan niet want we hebben daten dat gepland. Dus ik weet niet in hoeverre dat een risico is.”

En of het dus altijd opgaat, dat zou je je ook nog kunnen afvragen. "Ja"

Of het voor elk museum bezoek zou moeten doen gelden. "Ja, dat ook" ... Willen laten gelden. "Ja."

14. *En zou je deze checklist zelf gebruiken?*

"Nou ja, we hebben wel een programma wat we elk jaar doen. En waarbij we de inhoud gewoon verschuiven. We gaan altijd met de hele bovenbouw in een keer op excursie, met alle leerlingen die kunst hebben gekozen. Dan hebben we dus leerlingen uit havo 4 en 5 en de leerlingen uit vwo 4,5,6 en die laten we afhankelijk van hun eindexamen programma wel of niet met bepaalde onderdelen mee rouleren. We hebben dan vaak, drie onderwerpen van 10 tot half 12, van twaalf tot half 2 en van twee tot half 4, anderhalf uur telkens en die half uurtjes die zijn eigenlijk buffer momenten, omdat de ene groep net ietsjes later of iets eerder klaar zodat je op een gegeven moment op dezelfde tijd weer door kunt. Ja.. dat schema hanteren we altijd en we gaan altijd bekijken.. we gaan altijd bekijken... oke dat zijn de eindexamen onderwerpen... waar gaan we naar toe... waar kiezen we een.. ja we hebben... (lach)...wij leggen ons zelf de voorwaarden op dat we vaak.. het liefst naar het buitenland willen omdat het voor de leerlingen het meest exotisch is, of het meest ver weg dat je echt het gevoel hebt... we gaan vandaag op excursie en we gaan niet naar Leiden vanuit Leidsedam he? Want daar kunnen ze ook hun klasgenoten niet over vertellen... als je zegt nou... we gaan morgen naar België en jullie zitten lekker bij Biologie" *Voor de impact.* ""Ja, dat vinden leerlingen leuk en wij ook."

Dus eigenlijk heb je al een beetje checklist voor jezelf.

"Maar ja we doen ... we doen het al zo vaak.. ik organiseer het altijd dus ik weet ook ook.. ik weet dat ik moet beginnen bij de bus... en ik weet... ja...en.. we bereiden het ook in de les een beetje voor, maar we doen heel veel dingen wel terplekke. Ja?"

Zou je dan kunnen zeggen dat misschien zo'n checklist voor een andere doelgroep meer relevant zou zijn, voor een beginnend docent bijvoorbeeld?

"Nou ik.. eh.. kijk als je hem mij geeft... of ik heb hem... ik zou het de volgende keer als we een excursie organiseren, ga ik dit gewoon een keer ernaast leggen van doen wij dit nu eigenlijk allemaal en zit dit erin. Maar ik zou het pas doen nadat ik het grotendeels heb gepland." *Ja, nou niet vooraf.*
"Echt als een checklist en niet als een eh... een instrument om... eh.. van nou.. dat kan ook hoor maar... he.. oké we moeten eerst een doel vaststellen, dan hebben we een doel vastgesteld en wat gaan we dan doen... zo kun je het ook doen. Ik denk dat dat voor mensen die voor het eerst een excursie gaan organiseren ook wel heel goed is om... om.. ja... He, wat wij doen is een beetje een traditie ook, we doen het elk jaar zo en dat.. eh.. we weten dat het goed werkt en leerlingen vinden

het altijd leuk... dus dat houden we ook zo vol.. die... dat schema. Maar je moet er achter komen per school... op de school waar je werkt.. van wat werkt voor mij.. wat kan er op deze school en eh... waar houden leerlingen hier van. Je zult toch ergens.. ja moeten starten en ik denk ja.. dat dit als start zeker heel bruikbaar is."

15. *En zijn er dan als je hier naar kijkt nog algemene opmerkingen/suggesties die je zou willen doen?*

"Mmm.... Eh...Nou ja... maak het bijzonder of geef de leerlingen de indruk eh.. dat... dat zij ergens naar toekunnen of naar toe mogen waar nooit iemand heen mag of zo.. he.. Dat werkt ook goed bij leerlingen. Dat staat er ook niet echt in.. ja het is.." *Ja.. dat je...* "Het is ook niet zo zeer..eh...het heeft meer met de eh..." *De presentatie van waar je naartoe gaat te maken, ook.*

"Nou ja... met de keus van wat ga je nu eigenlijk doen met leerlingen. Niet de inhoudelijke voorbereiding maar eh... ook daar kun je kiezen om een kunstenaar op te bellen en te zeggen, van och wij zijn die ochtend in Antwerpen, wilt u ons een rondleiding geven want we weten dat u naar andere dingen kijkt dan wij.. nou ja, dan betaal je zo'n kunstenaar 50euro, het kost allemaal niks terwijl je net zo veel leuke dingen ziet als.. alles dat je naar een museum gaat en eh... daar gaat rondkijken.. Ja, probeer af te wijken of origineel te zijn.. of.. of mensen iets te bieden... waarvan...wat ze niet hadden verwacht of waar ze... waarvan ze denken goh.. ik ben blij dat ik erbij ben geweest. En daarom... daarom vind ik het zelf ook altijd... leuk of belangrijk dat je niet van te voren te veel weggeeft, want dan geven leerlingen daar een interpretatie aan.. van oh nee he daar ben ik net vorige week geweest...dan moet ik weer.. en als je niet zegt van we gaan er naartoe maar je bent er gewoon... hup hier zijn we.. en ook hier ben ik al geweest.. nou nog een keer... hup naar binnen.. dan hebben ze daar niet.. kunnen ze daar geen.. stemming maken of zo... kunnen ze niet elkaar demotiveren en eh.." *Eigenlijk net als je bij ons hebt gedaan vandaag.*

"Ja... ja dat kant... ik bedoel dat weet ik niet... maar eh.. ik denk leerlingen moeten zichzelf ook een kans geven om gewoon... open te staan.. zich te laten verrassen en te kijken... en ook vertrouwen in te leren hebben.. we gaan mee en het komt wel goed... we merken het wel vandaag... ja."

16. *Nou dat lijkt me een duidelijk verhaal. Is er iets niet aan bod gekomen?*

"Pff... nou ja.. nee.. dat weet ik niet, ik denk het niet. Ik denk dat ik al heel veel dingen heb gezegd die mij.. doen.." *Oh nou eh.. "Dingen die ik vind dat moeten gebeuren."*

Nou dat wil ik bij deze het interview afsluiten en je bedanken voor je medewerking.

"Nou, graag gedaan. Succes."

Interview Brenda Koudijs

Corderius College

Beeldende vorming docente

Donderdag 16 mei 2013

Inhoud

1. Wat is je algemene indruk van deze checklist? En waarom?

De algemene indruk is dat die goed doordacht is en heel lang, dat is mijn algemene indruk.

2. Wat vind je van de driedeling van de checklist? (de voorbereiding, de invulling van het bezoek, de afsluiting)

Hij is logisch en ik snap de volgorde maar sommige aspecten overlappen elkaar wel (inhoudelijke- en praktische voorbereiding).

Is de checklist een moet je? Moet je hem echt altijd invullen?

Het is bedoeld als controle middel dat je kan checken of je alles hebt.

“Dan is belangrijk dat die korter is.”

3. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de voorbereiding?

Opvallend vond ik daarbij: ‘aansluiten bij belevingswereld van de leerlingen.’ Ik heb het idee dat je dat als docent altijd al doet of wordt bedoeld dat het moet aansluiten bij het behandelde onderwerp in de les.

Het kan beide zijn, met name wordt hier het eerste bedoeld.

Ik denk dat je dat altijd al doet, dus ik denk dat die eruit kan tenzij jullie die erg belangrijk vinden.

Het inbedden in het curriculum, ik dacht dat het al was. Maar ik begrijp nu dat het niet standaard is bij elke school, dat idee had ik omdat het bij ons wel zo is op school. Het inbedden van een museumbezoek vind ik lastig aangezien je dat niet altijd kan doen, kan alleen bij een vaste collectie maar anders is het afhankelijk van het aanbod. Het nadeel hiervan is dat je niet kan inspelen op het aanbod als er een leuke tentoonstelling is die niet direct past binnen het curriculum.

4. Is er iets overbodig?

Nee, verder vond ik hem prima. Sommige dingen overlappen (inhoudelijke- en praktische voorbereiding).

5. *Ontbreekt er nog wat aan?*

Ik vind sommige verwoordingen te abstract, dingen mogen duidelijker uitgelegd worden. Ook vind ik dat het duidelijker moet zijn dat de dingen die genoemd sterk afhankelijk zijn van de situatie en het aanbod. Dit is bijvoorbeeld het geval met het vaststellen van het leerdoel, dit is afhankelijk van het aanbod. Dit moet ook duidelijk zijn in de checklist.

6. *Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de invulling van het bezoek?*

De werkvormen vind ik leuk, bij de werkvorm elkaar rondleiden is er leuk maar het kan wel alleen bij een groot museum waar je de ruimte hebt. Ik heb het bijvoorbeeld een keer met leerlingen gedaan in het Gemeente Museum in Den Haag, daar kon het omdat het een groot museum is. Het komt op mij over alsof het verplichte onderdelen zijn, maar is het niet zo dat het opties zijn bij een checklist? Ik raad aan om hem in te korte en er echt opties van te maken, dat je deze werkvormen zou kunnen doen.

7. *Is er iets overbodig?*

De woordkeuze is soms abstract en daardoor onduidelijk, zoals: 'keuze is afhankelijk aan het aanbod... wat is het aanbod dan? Dit zou ik duidelijker verwoorden.'

8. *Ontbreekt er nog wat aan?*

De werkvormen en de uitleg direct bij elkaar om verwarring te voorkomen. Een volledig vrije wandeling zou ik niet doen, ik zou dan toch een opdracht meegeven om te checken wat ze doen. Verder heb ik geen toevoegingen en zet je tot nadenken.

9. *Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de afsluiting?*

10. *Is er iets overbodig?*

Nee zo vaak heb ik het nog niet gedaan, ik doe alleen niet altijd een hele les, dat is best veel. Als de leerlingen al een opdracht hebben gemaakt dan kan je er in de les kort of terug komen. Dit zou ik niet een hele les doen, misschien kort bespreken na afloop van het bezoek. Het plaatsen van het bezoek in de context kan gebeuren bij een korte terugblik op het bezoek.

11. *Ontbreekt er nog wat aan?*

Evalueren met alle betrokkenen vind ik een goed streven alleen was voor mij onduidelijk wat verstaan wordt met een goede evaluatie, is een kort mailtje voldoende of doelen jullie op iets anders? Dit is onduidelijk.

Bruikbaarheid

12. *Denk je dat deze checklist de meerwaarde van een museumbezoek kan verhogen? Waarom wel/niet?*

Over het algemeen vind ik de checklist goed, ik zou hem zeker gebruiken, het kan erg helpen bij het organiseren en vooral bij een beginnend docent als ik. Als je het vaker doet zou je hem ook gebruiken denk ik maar dan meer na afloop om jezelf scherp te houden. Maar wanneer de checklist korter zou zijn en voorzien is van duidelijke opties, die je kunt kiezen en aan kan vinken of wegstrepen zou ik hem eerder gebruiken.

13. *Zijn er in deze checklist nog voorwaarden die ontbreken om een museumbezoek waardevol te maken?*

Wat ik vind ontbreken is uitleg bij sommige punten, zoals: 'afhankelijk van het aanbod'. Dan wil ik ook weten wat het aanbod is. Het lijkt nu allemaal moetjes maar het is heel erg afhankelijk van de klas, de school en het museum waar je naar toe wilt gaan.

Het kan ook een bewuste keuze zijn dat jullie dit doen maar het kwam op mij over dat dit het ideaal beeld is van een museumbezoek, ik weet niet of dat ook jullie doel is. Dat zou een mooi doel zijn, dat leerlingen elkaar rondleiden en het ook nog aansluit bij onderwerp in de les zou een ideaal senario zijn maar de lat ligt wel erg hoog.

14. *Zou je deze checklist zelf gebruiken? Zo, ja waarom? Zo niet, wat zou je dan willen of is er volgens jou een andere doelgroep?*

Ja zeker, het zet je echt op scherp.

15. *Heb je nog algemene opmerkingen/suggesties?*

Nee volgens mij heb ik alles genoemd.

16. *Is er iets niet aan bod gekomen?*

Jullie moeten bedenken hoe je hier geld mee kan verdienen.

Interview Annett Jager

Corderius College

Docent CKV/Beeldend/Tekenen / Cultuur coördinator

Donderdag 16 mei 2013

Inhoud

1. Wat is je algemene indruk van deze checklist? En waarom?

'Volledig, ja hij is volledig, soms misschien alleen een beetje breed maar ik denk dat als docent dan moet gaan kiezen.'

2. Wat vind je van de driedeling van de checklist? (de voorbereiding, de invulling van het bezoek, de afsluiting)

'Dat is volgens het schema van CKV hoor je dat zo te doen altijd een voorbereiding, invulling en evaluatie. Dus dat is conform de examenregeling.'

3. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de voorbereiding?

'Ik denk dat punt 1 het allerbelangrijkste is want je zult het in het curriculum moeten vaststellen en altijd binnen het programma van toetsing en afsluiting en enkel als je het op die manier doet heeft een bezoek aan een museum zin. Dus punt 1 vind ik het allerbelangrijkste want daarmee bed je het ook in in het schoolprogramma en het schoolbeleid.'

4. Is er iets overbodig?

'Ik denk bij punt, ja misschien het vaststellen van het leerdoel en het reisdoel bepalen. Dat je daarmee aan het dubbelen bent omdat dat ook bij de inbedding van het curriculum moet staan. En bij 5 vind ik het te belerend: toon in de les dingen uit het museum en die zin zou ik anders neerzetten. Want leerlingen letten beter op bij herkenning, gebruik de website. Als je alleen noemt gebruik de website van het museum dan heb je eigenlijk al genoeg. Ook opdrachtvellen. Qua tekst zou het minder belerend moeten zijn, maar meer open. Nu bepaal je veel teveel.'

5. Ontbreekt er nog wat aan?

'Ja, wat ik mis in de voorbereiding is in hoeverre, of je ook, binnen de school dit met meerdere vakken kunt doen. Wij werken veel samen met andere vakken, zodra je het vakoverstijgend maakt is de inbedding in het programma en de waarde voor de school veel hoger, en dat mis ik, dat vind ik best een heel belangrijk iets. Een combinatie tussen CKV en Nederlands, geschiedenis, beeldend en

filosofie. Dat zijn een paar voorbeelden die eigenlijk en de klassieke talen met CKV. Dat zijn eigenlijk de normaalste zaken van de wereld en dat komt hier nergens in terug. Die combinatie is goed en het wettelijk kader vereist dat ook. Met de nieuwe invulling van het vak CKV, dat het ook schoolbeleid is dat het vakoverstijgend wordt gedaan.'

6. *Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de invulling van het bezoek?*

'Wat belangrijk is is een toevoeging bij punt 6. Zorg dat je op tijd voor de jaarplanning de zaken regelt. Dat betekent dus in de praktijk dat je voor 1 juni moet weten wat je het komend jaar gaat doen. En 1 juli is het jaarplan definitief en daarna kan je niets meer doen. Dat heeft met begroting te maken en het verkrijgen van toestemming. Je zult gauw de programma's binnen zijn en je het examenonderwerp binnen is en je het programma van toetsing en afsluiting maakt dan moet je al weten waar je naartoe gaat, op welke manier en wat en hoe en voor welke doelgroep. Doe je het later dan is het heel vaak niet meer te realiseren. Dat geldt ook voor museums die moeten dus ook realiseren dat de deadlines tussen 1 juni en 1 juli zitten. En de theaters zijn daar nog veel meer de dupe van. Die zijn vaak veel te laat met hun planning. Een museum weet vaak van tevoren wat voor tentoonstellingen ze krijgen per jaar en die kunnen best een mailing naar docenten doen met daarin dit gaan we krijgen, let er eens op past het in het programma?'

7. *Is er iets overbodig?*

'Nou ik denk dat als je 7 zet, bezoek het museum van tevoren, dat je dan al genoeg hebt. En plattegrond, ik zou 7 en 8 kunnen samenvoegen. Bezoek het museum, zorg voor een plattegrond, voor de rest hoeft het niet. Educatie afdeling, elke educatieafdeling van een museum heeft altijd eisen, het is allemaal een beetje veel. Dat komt ook, je hebt eigenlijk het idee dat je met een leerling uit V4 te maken hebt dan dat het voor docenten is en dat heeft te maken met, het is veel te volledig en qua toon is het dubbel: je hebt op school het vastleggen van de data en dan krijg je bij punt 9 maak afspraak datum tijdstip. En ook de zinsbouw, het kan veel korter en duidelijker. Maak een checklist van praktische zaken, van 7,8,9 een checklist van maken en dan een veel kortere zinnen en minder bevoogdend. Je hebt wel te maken met universitair geschoolde docenten die dit doen en die, de haren gaan je hiervan overeind staan, daar moet je echt mee oppassen. De taal is heel gevoelig.'

8. *Ontbreekt er nog wat aan?*

'Ja, als je het bij 10 zet dan: bepaal de objecten, daar kun je zeggen: wat doe je? Globaal of thematisch en objecten verwijderen want dat is niet juist. Je doet iets thematisch of je wilt een periode behandelen, bijvoorbeeld een eindexamenonderwerp en dan gaat het er niet om de objecten, dan gaat het om thema's of onderwerpen of je kan bijvoorbeeld ook zeggen, ik wil een

globale hebben, dat mag, de hoogtepunten van de Gouden eeuw is globaal in het rijksmuseum maar dat is wel een goede aanvulling voor het examenonderwerp. Als je alles wilt zien.. Dus de eerste vraag is onhandig. Bij 11a, ook hier weer, zorg dat het een checklist wordt, zinnen korter maken. Rondleiding docent door het museum stelt hoge eisen aan docent en leerlingen vind ik eigenlijk niet goed. Ik vind een docent die zelf een rondleiding geeft weet zijn eisen en de medewerker worden er in geschoold en horen het goed te doen en anders zijn ze niet goed voor hun taak. Een opdracht en gesprek, bij leerlingen leiden elkaar rond: dat betekent dat de leerlingen een stuk voorbereiding moeten hebben, dat ontbreekt, de vrije wandeling, dat kan maar dan moet je zeggen, geef de leerlingen een checklist mee, dat mag dan best. Bij punt 11a dat is te wollig, je kunt zeggen kijkwijzer of gewoon een analyse opdracht maken en dan heb je het veel duidelijker. Er zijn analyseschema's voor de kunstgeschiedenis en die analyse schema's bevatten de vijf w's en die zijn goed, die zijn genoeg. En daar kan je vaak heel veel mee. En dan is dit weer erg veel. Je bepaalt ook weer de inhoud voor degene die het leest. Dit zou ik geven aan een V5, niet aan een docent.'

9. *Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de afsluiting?*

10. *Is er iets overbodig?* 11. *Ontbreekt er nog wat aan?*

'Ik denk, een afsluiting van het bezoek, verwerkingsopdracht prima maar ook een verwerkingsgesprek, een evaluatiegesprek werkt heel goed, en wat ook een belangrijke is dat je deze zin B eigenlijk is de plaats opgedane kennis in brede context waar het om gaat dat is heel veel beter dus opgedane kennis plaatsen in de brede context. Evaluatie met begeleiders...is heel goed, kun je gewoon zeggen, feedback geven aan alle betrokken partijen. '

Bruikbaarheid

12. *Denk je dat deze checklist de meerwaarde van een museumbezoek kan verhogen? Waarom wel/niet?*

'Ik denk als je het goed doet dan is ie heel belangrijk bij, dan is het heel goed te gebruiken tussen verschillende vakgroepen, dus ook los zien van, ik denk dat je, het is nu nog te veel voor een museum, ik vind eigenlijk dat je het naar culturele activiteit moet trekken, want ik denk dan dat je een meerwaarde gaat krijgen, het is een checklist voor het bezoeken van een culturele activiteit ongeacht de discipline want dat kan, dat is helemaal niet zo moeilijk, je hebt maar her en der het woord museum genoemd en dan hoef je alleen een ding, bezoek het museum, bezoek de activiteit van te voren, en de enige is dat je misschien eens de checklist dat je daar iets mee moet doen maar eigenlijk is hij dan voor iedereen te doen en dan zit je ook in die meerwaarde omdat de school het ene jaar zal bepalen we gaan naar het museum toe en het andere jaar gaan we meer aan theater doen. Dan is er eenduidigheid waarmee je heel veel winst kunt behalen. De checklist 1 A4 houden is

geweldig, dat lukt ook. En ik raad je aan, de ene kant checklist culturele activiteit te zetten en vervolgens op de achterkant een soort evaluatie vraag met analyses , wat heb je gezien, gehoord gedaan? Heel kort de vijf w's, wie, wat, waar, wanneer, hoe, dan heb je eigenlijk alles op een rij en dan kan je hem zelfs plastificeren en dan heb je denk ik wat je wil. Je moet nog wat aan de lay-out doen waardoor het wat vriendelijker oogt maar dat alle docenten op school hetzelfde doen dat is heel belangrijk. Communicatie, dit gaat over communicatie, communicatie moet altijd zo eenduidig mogelijk zijn en dat geen ruis onder zit. Voor jullie is het belangrijk dat je de ruis eruit haalt. Er zit genoeg in om het vrij makkelijk tot een eenduidig formulier te maken.'

13. *Zijn er in deze checklist nog voorwaarden die ontbreken om een museumbezoek waardevol te maken?* 14. *Zou je deze checklist zelf gebruiken? Zo, ja waarom? Zo niet, wat zou je dan willen of is er volgens jou een andere doelgroep?* 15. *Heb je nog algemene opmerkingen/suggesties?*

16. *Is er iets niet aan bod gekomen?*

'Ja, vooral eigenlijk wat ik vertel dat je bij de voorbereiding duidelijk moet zeggen, gewoon de voorbereidingsfase, ik denk dat je daar kun je winst halen door dat je het vakoverstijgend moet maken. Voor alle doelgroepen te maken. En bij de afsluiting ik denk dat je daar ook nog kunt gaan kijken welke afsluitingsvormen kunnen er nog meer zijn? Wat ik er aan mis bijvoorbeeld is, dat zie ik nu pas, is dat je in groepjes iets af kunt sluiten. Een groepsgesprek of de werkvormen bij de afsluiting daar kun je nog wel gaan kijken, wat kunnen we nog meer gaan doen, bijvoorbeeld bij theater, doe nog zo'n scene uit zo'n stuk, dan kun je bij de voorbereiding , in hoeverre heeft de voorbereiding je geholpen bij de evaluatie dat zijn dingen die ik wel mis, naar mate ik hier over na denk. Hoe doe je dat zelf? Je merkt tijdens je werk, ik stop er een nieuwe werkvorm in, deze zijn niet bewust omdat je soms ook uit nood moet handelen, dit valt niet goed of hier moet nog een verdieping in en dan is het heel goed als jij denkt van, nou hoe kan ik de voorbereiding gebruiken bij de afsluiting. In hoeverre heeft de voorbereiding geholpen het stuk te zien, dat zie ik hier bijvoorbeeld niet terug.

Extra opmerking: welke vakken werkt CKV mee samen: nederlands, alle moderne vreemde talen, klassieke vakken, geschiedenis, aardrijkskunde, muziek, soms met LO, soms met economie of een exact vak als we met architectuur aan de slag gaan.

Extra opmerking 2: dit document kan ook gebruikt worden bij een bezoek aan een niet kunst instelling. Zoals een geschiedismuseum, een bezoek aan Auswitsch. Bij CKV moet niet vergeten worden dat het om culturele kunstzinnige vorming gaat. Het bezoeken van een modeshow is ook een culturele activiteit. Een bezoek aan Roemenie waar gaan museum wordt bezocht is toch cultureel. Maar geen zuiver exact of talig instituut.'

Interview Paul Lutz

Niftarlake College

Vakgroep leider geschiedenis

Dinsdag 21 mei 2013

Inhoud

1.

Ik kreeg de indruk dat de checklist er vrij professioneel uitzag, en dat jullie echt aan alles gedacht hebben. Zowel aan de voorbereiding vooraf, de situatie in het museum zelf, en de evaluatie, en wat je er eventueel nog verder mee kan doen. Ik zie daar allerlei aanknopingspunten in de checklist staan. Het ziet er goed uit.

2.

Dat lijkt me een hele consequente volgorde, je kan niet andersom beginnen.

3.

Ik zie dat het ingebed wordt, dat er een reisdoel is, dat er achtergrondkennis op wordt gedaan in de les. Dus er is schijnbaar met de sectie een afspraak gemaakt, waar past het in ons onderwijsprogramma. Er is door de vakdocent zelf nagedacht, hoe past het in de les, en wat moet ik doen in de les. Hoe kan ik de kinderen alvast triggeren voor dit museumbezoek.

[En vind je dat nuttig, bijvoorbeeld die inbedding in het curriculum?]

Ik weet in de praktijk is dat soms moeilijk, je moet dan wel een goedlopende sectie hebben, laat ik het zo zeggen. Als je dit soort dingen doet, moet je dat eigenlijk al aan het begin van het schooljaar bespreken. Vaak komen dit soort ideeën pas op midden in het programma, zo van zou het niet leuk zijn dat we...

Wat je nog zou kunnen doen, en dat heb ik wel gemist, is of je aansluiting kan krijgen bij een ander vak. (voorbeeld van samenwerking met biologie: combinatie van twee bezoeken in een trip). Een tripje is namelijk kostbaar, en als je dat met verschillende vakken combineert dan is dat voordelig.

4.

Je hoeft niet altijd alles zo precies te doen zoals op de checklist staat. Kijk, die checklist is geweldig, die ziet er heel professioneel uit, maar je kan je voorstellen dat je toch ook enige flexibiliteit moet handhaven. Je kunt aan alle punten denken, maar je moet dan wel beseffen hoe veel tijd dat kost, en

of je zoveel tijd hebt in het programma. Zo'n excursie kost inclusief voorbereiding en evaluatie minimaal drie lessen. Het zou daarom goed als thema/praktische opdracht kunnen gelden binnen het programma. Je moet die tien tijdvakken behandelen, en daar zit weinig tijd tussen.

5.

Ik vind het altijd goed dat een aantal objecten wordt uitgekozen, want in een museum zit zoveel, dat is teveel. Kijk hoeveel leerlingen je hebt, geef elke leerling een bepaald object waarover die van tevoren informatie over krijgt, dat zie ik hier ook, dat lijkt me heel goed, en dan kun je het object ter plekke bespreken. Misschien kun je het object later in de evaluatie nog een keer terug laten komen, zodat het bij de kinderen blijft hangen (bijv. door plaatjes op ppt of je maakt een boekje). Het is belangrijk om de opdracht duidelijk te sturen, stel eisen aan de opdracht, dit en dit en dit moet er in ieder geval inzitten (materiaal, vormgeving, functie, etc.). Want anders krijg je weinig concrete informatie.

7.

Nee hoor.

8.

Ook niet. Je kan natuurlijk wel de kinderen zelf nog vooraf vragen, hoe zij dat bezoek voor zich zien. Je moet de kinderen zelf na laten denken, kritisch na laten denken.

9.

Nou, een kringgesprek is ook een mogelijkheid om een bezoek te verwerken. Je zou de leerlingen nog een vergelijking kunnen laten maken tussen objecten uit het museum met iets van tegenwoordig. Dan ben je meer met de context bezig, we merken dat leerlingen steeds minder context hebben. Ze lezen minder, etc.

10.

-

11.

-

Bruikbaarheid

12.

Ja, je neemt je museumbezoek in elk geval heel serieus, dus dit heeft zeker meerwaarde. Zeker voor docenten die dat nog niet vaak hebben gedaan is dit een ontzettende goede ondersteuning. Ze moeten er niet vanuit gaan dat ze alles hoeven te doen wat op die checklist staat, maar ze kunnen er wel keuzes uit maken. Dan wordt het museumbezoek wel echt een succes. Ze kunnen dan ook naar een directie gaan, en zeggen zo en zo ziet mijn museumbezoek eruit, mag het krijg ik daar geld voor? Het is dan gelijk onderbouwd.

13.

De financiële kant, je moet wel kijken gaat het van het sectiebudget af, of is er een algemeen budget? Wie gaat als begeleider mee, krijg je die docenten zover? Neem je een rode kruis doos mee, voor als er een leerling ziek wordt onderweg. Heb je aan de veiligheid gedacht? Zijn er zieke leerlingen, leerlingen met allergieën, etc. Mogen de kinderen even door de stad lopen? Dan moet je namelijk alle telefoonnummers hebben van de leerlingen. Dit moet de docent die het regelt wel zelf regelen. Heb je toestemming aan de ouders gevraagd?

14.

Ja hoor, ik zou rustig die checklist gebruiken. De checklist kun je aan alle vakken geven. Dit zou bij wijze van spreken in de algemene documenten van een school kunnen komen.

15.

Nee, het ziet er heel goed uit, goed onderbouwt. Ik zou als begeleider heel tevreden zijn als een student bij me komt met zo'n checklist.

Interview Jasper Nijhof

Docent geschiedenis

Niftarlake College

Woensdag 22 mei 2013

Inhoud

1.

Over het algemeen als ik dat zo zie is die redelijk uitgebreid. Ik heb nog geen dingen over het hoofd gezien die je mist volgens mij. Misschien, wat doe je als een leerling niet komt opdagen die dag? Zit er nog een persoon op school waarmee je contact hebt, die dat bijhoudt, of die de ouders opbelt? Meer een praktisch iets is dat.

2.

Wat ik wel goed vind wat jullie gedaan hebben, is eerst de kennis activeren wat de leerlingen al hebben over waar je naar toe gaat. De praktische invulling hangt wel erg af van het niveau van waarop je lesgeeft. Op de mavo moet het vooral iets zijn om te doen, op de havo meer een kruising tussen doen en luisteren, en op het vwo kunnen ze al makkelijker wat langer luisteren. Wat niet wil zeggen dat het dan beter blijft hangen, het blijft natuurlijk altijd beter hangen als je het beide doet.

3.

De keer dat ik met een klas een rechtbank heb bezocht liet ik ze die les van tevoren ook naar de site van de rechtbank gaan, en ik liet ze ook tekenen, hoe ziet nu zo'n rechtbank eruit bij wijze van spreken, wat gebeurt daar, daarna besproken. Je kan, als leerlingen er al zijn geweest, die leerlingen aan het woord laten, er wat over vertellen.

4.

-

5.

Als je het zo covert dan heb je het redelijk goed voor elkaar, het is vrij uitgebreid zelfs.

6.

Het is goed om leerlingen te laten kijken naar een beperkt aantal concrete objecten. In de bovenbouw van de havo en vwo hebben ze veel van die opgaven in toetsen waarbij ze bronnen

moeten verklaren, aan de hand van een schilderij, tekening of karikatuur. Als ze die in het echt zien, en je vraagt ze die te verklaren, interpreteren dan is dat nuttig. Maar hou het aantal objecten beperkt inderdaad.

En je kiest een werkvorm van die hier tussen staan? [Ja, het gaat erom dat je bewust kiest voor een werkvorm tijdens de excursie]. Alleen een rondleiding is te passief. Elkaar rondleiden kan, maar dan krijg je vaak dat leerlingen er niet genoeg vanaf weten. Je kan ook een combinatie van enkele werkvormen kiezen.

7.

-

8.

Nee, goed over nagedacht zo te zien.

9.

Punt 13 is ook wel belangrijk. Vaak is het ook wel handig om met die begeleiders van het museum, die instantie een goede band op te bouwen. Goed contact maakt het makkelijker als je nog een keer terug wilt komen, soms kun je zelfs goedkoper weer terugkomen, als ze zoiets hebben van we regelen het graag voor je.

10.

Ik zou wel inderdaad ook, stel je gebruikt een schilderij tijdens de excursie, dat schilderij ook daadwerkelijk terug te laten komen in de toets. Zodat de leerlingen ook daadwerkelijk het gevoel hebben van, okay, je kan ze nergens zoveel mee motiveren als je van tevoren zegt van dit komt terug in de toets. Dan heb je die aandacht er ook gewoon goed bij. Je kan ook in de afsluitende les een schilderij nog eens projecteren, en een leerling naar voren laten komen, en zeggen van pik nou eens drie beeldelementen uit waarom dit nou goed bij dit tijdvak hoort, bij wijze van spreken, en waarom. Maar een verwerkingsopdracht heb je er inderdaad al inzitten.

11.

-

Bruikbaarheid

12.

Nou, ik denk dat je het inderdaad vooral moet zien als checklist, niet dat je het moet gaan gebruiken als een doel op zich, zeg maar. Ik denk dat elke geschiedenisdocent van tevoren wel kan bedenken, wat wil je hier nu uithalen, zeg maar. Maar dit is wel handig van tevoren om nog even door te nemen, want je vergeet wel snel vaak dingen die je nodig hebt. Ik zou het als een soort back-up gebruiken, zeg maar. Zo van: oh ik ben puntje vijf vergeten, oh, puntje vijf heb ik niet nodig, dan ga ik naar punt zes bij wijze van spreken.

13.

Ik besteed van tevoren wel even aandacht het wijzen van de leerlingen op het punt: je bent te gast, je moet je gewoon gedragen, en als je dat niet doet, dan zitten er consequenties aan. Maar over het algemeen gedragen leerlingen zich hier op school zich wel voorbeeldig hoor.

Wat ook wel heel belangrijk is, dat zag ik hier nog niet bijstaan, neem ook een lijst mee van de leerlingen die aanwezig moeten zijn, zodat je dat steeds als je je verplaatst, ook kan controleren of iedereen er is. Dat is heel belangrijk, je ziet er snel een over het hoofd.

Ik stuur ook altijd een mail of brief naar de ouders bij een excursie, dan en dan gaat uw zoon of dochter daar naartoe, vindt u dat goed?

14.

Gedeeltelijk denk ik wel. Ik ben met dit soort dingen wel altijd een beetje eigenwijs hoor, want als ik die cijfertjes zie, dan denk ik altijd, nee, ik doe het lekker zelf. omdat ik zelf altijd wel bedenk van wat wil ik nu eigenlijk met dit bezoek. Maar wat wel goed is, je hoeft niet opnieuw het wiel uit te vinden. Je kan wel gewoon opdrachten gebruiken die al bestaan bij wijze van spreken, en als die al goed zijn en aansluiten bij het idee wat je wil, dan is dat prima.

15.

Het is zo uitgebreid, het is lastig om er nog wat bij te verzinnen. Ik zou zelf wel altijd een vrij gedeelte inbouwen op het einde. Dan geef je leerlingen, die dat willen, de ruimte om zelf nog rond te kijken, en leerlingen die dat niet willen, hoeven dat dan niet te doen. Als je met een bus gaat, dan is dat natuurlijk lastig, maar als er de ruimte voor is, dan is dat wel handig. Als ze in de vierde of hoger zitten, dan moet je ze ook wel een beetje ruimte geven.

16.

-

Interview Chris Beltman

Docent geschiedenis

Koningin Wilhelmina College

Woensdag 23 mei 2013

Inhoud

1. Wat is je algemene indruk van deze checklist? En waarom?

Heldere en overzichtelijke checklist zo op het eerste gezicht.

2. Wat vind je van de driedeling van de checklist? (de voorbereiding, de invulling van het bezoek, de afsluiting)

Dat lijkt me een logische verdeling, al hebben de verschillende onderdelen natuurlijk erg veel overlap.

3. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de voorbereiding?

Praktische informatie over het vervoer en dergelijke ontbreekt. Bij mij komen als eerste vragen op als. Hoe kom je in het museum? Bus huren? OV? → kosten! Wie draait voor de kosten op? Uit welke middelen wordt het bezoek betaald?

Vaste contactpersoon in museum is wel handig! Voor als je vaker naar hetzelfde museum gaat.

4. Is er iets overbodig?

Neen

5. Ontbreekt er nog wat aan?

Neen

6. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de invulling van het bezoek?

7. Is er iets overbodig? 8. Ontbreekt er nog wat aan?

Neen

9. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de afsluiting?

10. Is er iets overbodig? 11. Ontbreekt er nog wat aan?

Ik zou nog een andere werkvorm willen opperen. En ook iets over te toetsing. Wat ik over het algemeen erg goed vind werken is: vragenlijst meegeven in museum en bij uitgang direct innemen.

Dag erna een toets voor een cijfer dat behoorlijk meetelt. Daarbij deel je de (door hun ingevulde) antwoordbladen weer uit. Bij voorbeelden van werkvormen: je kunt ook een bezoek plannen als speurtocht, waarbij je alleen van tevoren een aantal vragen stelt: 'ik wil graag een schilderij dat macht uitstraalt'. Ik zeg maar wat.

Bruikbaarheid

12. *Denk je dat deze checklist de meerwaarde van een museumbezoek kan verhogen? Waarom wel/niet?*

Je schrijft eigenlijk een recept uit. Ervaren docenten weten wel wat ze moeten doen. Wel een handig hulpmiddel voor beginnende docenten en minder organisatiebekwame docenten. Lijkt mij dus wel nuttig.

13-16:

Neen.

Interview Rutger Oldenbroek

Docent geschiedenis

Koningin Wilhelmina College

Woensdag 23 mei 2013

Inhoud

1. Wat is je algemene indruk van deze checklist? En waarom?

De algemene indruk van de checklist is dat het een overzichtelijk document is

2. Wat vind je van de driedeling van de checklist? (de voorbereiding, de invulling van het bezoek, de afsluiting)

De indeling in de drie categorieën is logisch. Dit zijn ook de stappen die je moet ondernemen bij het bezoeken van een museum.

3. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de voorbereiding?

Op de inhoud is niet heel veel aan te merken. Er staan een aantal juiste observaties bij en de stappen die worden beschreven zijn meestal relevant. Voor het punt over de ownership vind ik belangrijk. Vooral voor een beginnend docent kan het een handig zijn om deze checklist te gebruiken. Zelf naar het museum gaan is een essentiële stap in de voorbereiding.

4. Is er iets overbodig?

Het ligt heel erg aan de doelgroep of de checklist bruikbaar is. Het is belangrijk om het museumbezoek af te stemmen op het niveau van de klas.

5. Ontbreekt er nog wat aan?

Mogelijk zoek er dus nog iets over differentiatie in kunnen.

Er zou nog meer aandacht kunnen worden besteed aan de opties voor de les. Zo kun je ook een lessenserie maken en die bijvoorbeeld drie weken voor het bezoek uitvoeren. De voorbereiding in de les zou dus uitgebreider kunnen.

6. Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de invulling van het bezoek?

Prima, zelf een groot voorstander van het geven van een rondleiding in groepjes van tien. Een docent kan veel meer de context duiden dan de leerlingen anders zullen meekrijgen. Het moet wel interactief zijn, dus geen monoloog van de docent.

Geen voorstander van het rondleiden van leerlingen door elkaar. Dit is meestal niet diepgravend genoeg en zorgt niet voor de juiste leeropbrengsten.

Sinds de tweede fase zijn opdrachten van het museum steeds beter en sluiten ze ook meer aan op de kerndoelen.

7. *Is er iets overbodig?*

Niet echt iets overbodig, maar van sommige dingen geen voorstander zoals ik al zei.

8. *Ontbreekt er nog wat aan?*

Neen.

9. *Wat vind je van de inhoud van het onderdeel: de afsluiting?*

Evaluatie met het museum zit eigenlijk niemand op te wachten. Er is geen tijd voor en lijkt een iets te optimistische stap in het proces.

10. *Is er iets overbodig?*

Ja, de evaluatie met het museum

11. *Ontbreekt er nog wat aan?*

Neen

Bruikbaarheid

12. *Denk je dat deze checklist de meerwaarde van een museumbezoek kan verhogen? Waarom wel/niet?*

Er worden nuttige dingen aangestipt en voor een warhoofd als ik kan het nuttig zijn. Maar de waarde van de checklist zal er vooral zijn voor beginnende docenten.

13. *Zijn er in deze checklist nog voorwaarden die ontbreken om een museumbezoek waardevol te maken?*

Neen

14. *Zou je deze checklist zelf gebruiken? Zo, ja waarom? Zo niet, wat zou je dan willen of is er volgens jou een andere doelgroep?*

Zelf zou ik de checklist niet gebruiken, met alle ervaring rondom het bezoeken van een museum is dat niet meer nodig. Beginnende docenten zoals gezegd, kunnen er meer baat bij hebben.

15. *Heb je nog algemene opmerkingen/suggesties?*

Neen

16. *Is er iets niet aan bod gekomen?*

Neen

Bijlage 5

OVERZICHT CATEGORIËN

Overlappingen
Vormgeving
Vorbereiding
Onderbouwing
Praktische zaken
Flexibiliteit
Aansluiting zoeken ander vak
Werkvormen tijdens excursie
Vrij gedeelte aan het eind excursie
Verwerkingsopdracht
Verwerkingstoets
Algemene opmerkingen

Bijlage 6

DATA-ANALYSE

Data-analyse

Categorisering van uitspraken over checklist

Mei 2013

Overlappenden

'(...)sommige aspecten overlappen elkaar wel (inhoudelijke- en praktische voorbereiding). (Koudijs, Beltman)

'(...)het reisdoel bepalen. Dat je daarmee aan het dubbelen bent omdat dat ook bij de inbedding van het curriculum moet staan.' (Jager)

Vorbereiding

'Je kunt ook meerdere lessen besteden aan de voorbereiding, bijvoorbeeld een lessenserie van drie weken met als afsluiting een bezoek aan een stad, museum of erfgoedlocatie.' (Oldenbroek)

Vormgeving

'Ik ben met dit soort dingen wel altijd een beetje eigenwijs hoor, want als ik die cijfertjes zie, dan denk ik altijd, nee, ik doe het lekker zelf.' (Nijhof)

'De algemene indruk is dat die goed doordacht is en heel lang..' (Koudijs)

'De werkvormen en de uitleg direct bij elkaar om verwarring te voorkomen.' (Koudijs)

'Maar wanneer de checklist korter zou zijn en voorzien is van duidelijke opties, die je kunt kiezen en aan kan vinken of wegstrepen zou ik hem eerder gebruiken.' (Koudijs)

'Ik raad aan om hem in te korten en er echt opties van te maken, dat je deze werkvormen zou kunnen doen.' (Koudijs)

'Qua tekst zou het minder belerend moeten zijn, maar meer open. Nu bepaal je veel teveel.' (Jager)

'Maak een checklist van praktische zaken, van 7,8,9 een ckecklist van maken en dan een veel kortere zinnen en minder bevoogdend..' (Jager)

'Evaluatie met begeleiders...is heel goed, kun je gewoon zeggen, feedback geven aan alle betrokken partijen.'(Jager)

'(...)de ene kant checklist culturele activiteit te zetten en vervolgens op de achterkant een soort evaluatie vraag met analyses , wat heb je gezien, gehoord gedaan? Heel kort de vijf w's, wie, wat, waar, wanneer, hoe, dan heb je eigenlijk alles op een rij en dan kan je hem zelfs plastificeren en dan heb je denk ik wat je wil.'(Jager)

'Je moet nog wat aan de lay-out doen waardoor het wat vriendelijker oogt maar dat alle docenten op school hetzelfde doen dat is heel belangrijk.'(Jager)

'Er zit genoeg in om het vrij makkelijk tot een eenduidig formulier te maken.'(Jager)

'Een soort invulformulier waar ik af en toe een v-tje kan zetten, van nou gedaan en o, ja dat moet ik dus nog doen.' (Caspers)

Onderbouwing

'Ik kreeg de indruk dat de checklist er vrij professioneel uitzag' (Lutz)

'Zeker voor docenten die dat nog niet vaak hebben gedaan, is dit een ontzettende goede ondersteuning. (...) Ze kunnen dan ook naar een directie gaan, en zeggen zo en zo ziet mijn museumbezoek eruit, krijg ik daar geld voor? Het is dan gelijk onderbouwd.' (Lutz)

'De checklist kun je aan alle vakken geven. Dit zou bij wijze van spreken in de algemene documenten van een school kunnen komen.' (Lutz)

'ik zou het de volgende keer als we een excursie organiseren, ga ik dit gewoon een keer eraanast leggen van doen wij dit nu eigenlijk allemaal en zit dit erin. Maar ik zou het pas doen nadat ik het grotendeels heb gepland." Ja, nou niet vooraf'.(Caspers)

'(...)dat dit als start zeker heel bruikbaar is.'(Caspers)

'Volledig en duidelijke. Lijkt goed bruikbaar, vooral voor beginnende docenten.' (Oldenbroek)

'Je schrijft eigenlijk een recept uit. Ervaren docenten weten wel wat ze moeten doen. Wel een handig hulpmiddel voor beginnende docenten en minder organisatiebekwame docenten. Lijkt mij dus wel nuttig.' (Beltman)

'De algemene indruk is dat die goed doordacht is..' (Koudijs)

‘Over het algemeen vind ik de checklist goed, ik zou hem zeker gebruiken.’ (Koudijs)

‘Volledig, ja hij is volledig, soms misschien alleen een beetje breed.’(Jager)

‘Dat is volgens het schema van CKV hoor je dat zo te doen altijd een voorbereiding, invulling en evaluatie. Dus dat is conform de examenregeling.’(Jager)

‘(...) gewoon een keer ernaast leggen van doen wij dit nu eigenlijk allemaal en zit dit erin. Maar ik zou het pas doen nadat ik het grotendeels heb gepland (...) echt als een checklist.’ (Caspers)

Praktische zaken

‘De financiële kant, je moet wel kijken gaat het van het sectiebudget af, of is er een algemeen budget?’ (Lutz, Beltman)

‘Wie gaat er als begeleider mee?’ (Lutz)

‘Neem je een Rode Kruisdoos mee, voor als een leerling ziek wordt onderweg. Heb je aan de veiligheid gedacht?’ (Lutz)

‘Hoe kom je bij het museum, bus huren, openbaar vervoer. Wie draait op voor de kosten?’ (Beltman)

‘Mogen de leerlingen alleen door de stad lopen? Dan moet je namelijk alle telefoonnummers hebben van de leerlingen.’ (Lutz)

‘Neem ook een lijst mee van de leerlingen die aanwezig moeten zijn, zodat je steeds als je je verplaatst kan controleren of iedereen er is.’ (Nijhof)

‘Heb je toestemming aan de ouders gevraagd?’ (Lutz, Beltman)

‘Ik stuur ook altijd een mail of brief naar de ouders bij een excursie, dan en dan gaat uw zoon of dochter daar naartoe, vindt u dat goed?’ (Nijhof)

‘Zit er nog een persoon op school waarmee je contact hebt, die bijvoorbeeld ouders kan bellen.’ (Nijhof)

‘Wat ik hier in zou willen hebben, is wat ik altijd vergeet. De praktische zaken: het reserveren van de bus, het schrijven van de brieven voor je collega’s (de praktische organisatie op school), dat iedereen weet welke leerlingen er wanneer meegaan, dat dit bekend is bij de leerlingen en de ouders en het kostenplaatje. Deze zaken moet je ver van te voren regelen op een moment doen dat je er eigenlijk nog niet mee bezig bent. Als wij in maart op excursie gaan, dan moet ik of in ieder geval begin december over na hebben gedacht.’(Caspers)

‘Wat belangrijk is, is een toevoeging bij punt 6. Zorg dat je op tijd voor de jaarplanning de zaken regelt. Dat betekent dus in de praktijk dat je voor 1 juni moet weten wat je het komend jaar gaat doen. En 1 juli is het jaarplan definitief en daarna kan je niets meer doen.’(Jager)

Flexibiliteit

‘Je hoeft niet altijd alles zo te doen zoals op de checklist staat (...) je kan je voorstellen dat je toch ook enige flexibiliteit moet handhaven.’ (Lutz)

‘Ze [docenten] moeten er niet vanuit gaan dat ze alles hoeven te doen wat op die checklist staat, maar ze kunnen er wel keuzes uit maken.’ (Lutz)

‘Nou, ik denk dat je het inderdaad vooral moet zien als een checklist, niet dat je het moet gaan gebruiken als een doel op zich, zeg maar. (...) Ik zou het als een soort back-up gebruiken. Zo van: oh ik ben puntje vijf vergeten, oh, puntje vijf heb ik niet nodig, dan ga ik naar punt zes bij wijze van spreken.’ (Nijhof)

Aansluiting zoeken bij ander vak

‘(...) dat heb ik wel gemist, is of je aansluiting kan krijgen bij een ander vak. Een tripje is namelijk kostbaar, en als je dat met verschillende vakken combineert dan is dat voordelig.’ (Lutz)

‘Ik denk als je het goed doet dan is ie heel belangrijk bij , dan is het heel goed te gebruiken tussen verschillende vakgroepen..’(Jager)

‘Ik denk dat je daar kun je winst halen door dat je het vakoverstijgend moet maken. Voor alle doelgroepen te maken.’(Jager)

Werkvorm tijdens excursie

'Het is belangrijk om de opdracht duidelijk te sturen, stel eisen aan de opdracht, dit en dit en dit moet er in ieder geval inzitten (materiaal, vormgeving, functie, etc.)' (Lutz)

'Je kan ook een combinatie van enkele werkvormen kiezen.' (Nijhof)

'(...)bij leerlingen leiden elkaar rond: dat betekent dat de leerlingen een stuk voorbereiding moeten hebben, dat ontbreekt...' (Jager)

'Een speurtocht is ook altijd leuk. Je geeft leerlingen de opdracht om bijvoorbeeld een schilderij uit te zoeken dat macht uitstraalt. Leerlingen moeten dit schilderij dan beschrijven/tekenen en vertellen waarom ze het hebben gekozen.' (Beltman).

Vrij gedeelte aan het einde

'Ik zou zelf wel altijd een vrij gedeelte inbouwen op het einde. Dan geef je leerlingen, die dat willen, de ruimte om zelf nog rond te kijken, en leerlingen die dat niet willen, hoeven dat dan niet te doen. (...) Als ze in de vierde of hoger zitten, dan moet je ze ook wel een beetje ruimte geven.' (Nijhof)

'Dat vind ik trouwens ook een belangrijke, waar zit de vrije tijd? Ik merk als wij naar Antwerpen gaan, of naar Brussel of wat dan ook en we vertellen van te voren het wordt een hele lange dag en we blijven tot half 7 in Brussel. En van half 5 tot half 7 heb je vrije tijd. Dat ze helemaal denken, nou wat geweldig dan hebben we een hoop vrije tijd en gaan we even eten. Dan hebben ze eigenlijk maar twee uur vrije tijd gehad maar je hebt wel van 11 tot half 5 die leerlingen geboeid.' (Caspers)

Verwerkingsopdracht

'Een kringgesprek is ook een mogelijkheid om een bezoek te verwerken.' (Lutz)

'(...)een afsluiting van het bezoek, verwerkingsopdracht prima maar ook een verwerkingsgesprek, een evaluatiegesprek werkt heel goed' (Jager)

'(...)wat ook een belangrijke is dat je deze zin B eigenlijk is de plaats opgedane kennis in brede context waar het om gaat dat is heel veel beter dus opgedane kennis plaatsen in de brede context.' (Jager)

‘En bij de afsluiting ik denk dat je daar ook nog kunt gaan kijken welke afsluitingsvormen kunnen er nog meer zijn? Wat ik er aan mis bijvoorbeeld is, dat zie ik nu pas, is dat je in groepjes iets af kunt sluiten. Een groepsgesprek of de werkvormen bij de afsluiting..’(Jager)

Verwerkingstoets

‘Ik zou wel inderdaad ook, stel je gebruikt een schilderij tijdens de excursie, dat schilderij ook daadwerkelijk terug laten komen in de toets. (...) Je kan ze nergens zoveel mee motiveren als je van tevoren zegt van dit komt terug in de toets. (Nijhof)

‘Een goede manier om te toetsen is de leerlingen opdrachten laten maken in het museum. Deze opdrachten in nemen bij de uitgang en de dag erna een toets waarbij ze de gemaakte opdrachten mogen gebruiken’. (Beltman)

Algemene opmerkingen

‘Opvallend vond ik daarbij: ‘aansluiten bij belevingswereld van de leerlingen.’ Ik heb het idee dat je dat als docent altijd al doet..’ (Koudijs)

‘(...)ik denk dat je, het is nu nog te veel voor een museum, ik vind eigenlijk dat je het naar culturele activiteit moet trekken, want ik denk dan dat je een meerwaarde gaat krijgen, het is een checklist voor het bezoeken van een culturele activiteit ongeacht de discipline..’(Jager)

‘Ja, probeer af te wijken of origineel te zijn of mensen iets te bieden wat ze niet hadden verwacht of waarvan ze denken: ik ben blij dat ik erbij ben geweest. En daarom vind ik het zelf ook altijd leuk dat je niet van te voren te veel weggeeft.’ (Caspers)

Bijlage 7

CHECKLIST VERSIE 2

INLEIDING

Deze checklist is ontworpen als hulpmiddel bij het organiseren van een museumbezoek. Natuurlijk kan deze lijst flexibel gebruikt worden, niet alle punten zijn in alle gevallen relevant.

De genoemde werkvormen zijn voorbeelden en kunnen worden aangevuld of vervangen door andere werkvormen.

Tevens is het mogelijk deze checklist breder in te zetten. Ook bij de organisatie van een excursie naar andere culturele instellingen kan dit document bruikbaar zijn.

Op naar het museum!

Inhoudelijke voorbereiding

---

1. Inbedding in het curriculum
2. Mogelijkheden voor aansluiting bij andere vakken
3. Het reisdoel bepalen
4. Het formuleren en vaststellen van leerdoelen
5. Achtergrondkennis opdoen over het museum
6. Inhoudelijke voorbereiding in de voorafgaande les(sen):
  - a) voorkennis activeren
  - b) aansluiten bij de belevingswereld van de leerling
  - c) toon objecten uit het museum (om herkenning in het museum te bevorderen)
  - d) als er lesmateriaal is van het museum kan dat worden bekeken
  - e) maak ruimte voor eigen inbreng van leerlingen (ownership)

Praktische zaken

---

7. Op school:
  - verkrijgen van toestemming
  - financiering van het bezoek
  - vastleggen datum
  - het organiseren van begeleiding
  - informeren van collega's
  - informeren van de ouders
  - vervoer
  - presentielijst
  - lijst van telefoonnummers van leerlingen
  - contactpersoon op school tijdens excursie
  - EHBO-kit
8. Contact leggen met de educatie afdeling van het museum voor praktische en inhoudelijke zaken:
  - a) de datum, tijdstip, groepsgrootte, begeleiding, beschikbare ruimte.
  - b) wenselijke achtergrondkennis die van tevoren bij de leerlingen aanwezig moet zijn, de mogelijkheden voor opdrachten, materiaal van het museum zelf, de inhoud van de eventueel door medewerkers te verzorgen toelichtingen.
9. Verkrijg inzicht in de opstelling en routing, zorg voor een plattegrond

10. Maak een keuze voor bepaalde objecten
11. Kies een of enkele werkvorm(en) tijdens een excursie.

Voorbeelden van geschikte werkvormen zijn

- f. **Maken van (translatie) opdrachten:** Opdrachten zijn zeer geschikt om een excursie te structureren en om de leeropbrengst te controleren en hebben als doel de leerlingen de leerlingen goed naar objecten te laten kijken.
Voorbeelden van opdrachten zijn: opmetingen doen, foto's maken, door te laten tekenen. (nadeel, vaak niet onderste uit de kan), schriftelijke beschrijving maken, ondervragen van bezoekers/suppoosten/kunstenaars.)
- g. **Rondleiding docent of museummedewerker:** (stelt hoge eisen aan docent en leerlingen). Kleine groep zodat iedereen het goed kan zien en betrokken is.
Max. 10. Onderwijsleergesprek is beste. Leerlingen zelf laten nadenken. Vergt zorgvuldige voorbereiding, Monoloog is niet wenselijk. (nadeel is passiviteit leerlingen)
- h. **Tussenvorm: van opdracht naar gesprek:** In kleine groepjes 3-5 een object bestuderen aan de hand van opdrachten. Roulatiesysteem.
Vervolgens nog een ronde om langs alle objecten te gaan en dan met gesprek docent. Bevindingen leerlingen aangevuld door docent.
(nabespreking in dit geval met projectie van de objecten)
- i. **Leerlingen leiden elkaar rond:** grootste betrokkenheid, maar vergt veel voorbereiding van leerlingen. Bijvoorbeeld: iedere leerling (of elk subgroepje) bereidt een specifiek object, zaal, opstelling, deelthema voor en leidt daarover in het museum de discussie in (soort expertgroepje).
- j. **De vrije wandeling:** leerlingen gaan op eigen houtje rondkijken met bijvoorbeeld een schriftelijke rondleiding. Maak goede afspraken over hoe laat en waar te verzamelen. Als er een nabespreking is moet men van tevoren meegeven waarop gelet moet worden.
- k. **Speurtocht:** geef leerlingen een opdracht om objecten te zoeken in het museum over een bepaald thema/thema's. Leerlingen moeten dan dit schilderij beschrijven/tekenen en vertellen waarom dit bij het thema past.

DE AFSLUITING

- 12.** Eén of meerdere afsluitende les(sen) over het bezoek. Dit kan door:
- a)** een verwerkingsopdracht / -gesprek
  - b)** het plaatsen van de opgedane kennis in een bredere context
  - c)** toetsing van de opgedane kennis en ervaringen
- 13.** Evaluatie met alle betrokken partijen.

Voorbeelden van verwerkingsopdrachten/-gesprek

- Verslag aan de hand van een kijkwijzer.
- Verslag aan de hand van evaluerende vragen.
- Onderwijsleergesprek aan de hand van de 5 W's.
- Groepsgesprekken: leerlingen gaan in groepjes het bezoek nabespreken.